

AİLE BİRLİĞİNİN VE KİŞİLİK HAKKININ KORUNMASI BAĞLAMINDA EVLENEN KADININ SOYADI¹

SURNAME OF THE MARRIED WOMEN IN THE CONTEXT OF PROTECTION OF THE FAMILY UNITY AND PERSONALITY RIGHTS

Mürşide ŞİMŞEK²

ÖZET

Anayasa Mahkemesi Türk Medeni Kanunu 187. maddesini, kadının ayrımcılığa maruz bırakılarak kişilik hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle iptal etmiştir. Bu karar üzerine evlenen kadının soyadının nasıl belirleneceği konusunda yürütülen tartışmalar tekrar canlanmıştır. İlgili konuda uygulamada boşluk doğmaması adına Anayasa Mahkemesi, kararın yürürlüğe girmesini dokuz ay sonraya erteleyerek yasama organına bu süre içinde konuya ilişkin adil bir düzenleme yapması için sorumluluk yüklemiştir. Bu çalışmanın temel amacı, doğan bu hukuki boşluğun doldurulmasında yasama organına öneri sunmaktır. Bu öneri oluşturulurken evlenen kadının soyadı konusunda Türkiye’de yaşanan değişim süreci yargı kararlarıyla birlikte aktarılmıştır. Aynı konuda farklı ülkelerdeki hukuki düzenlemeler ve uygulamalar araştırılmıştır. Aile soyadının dünyadaki ve Türk toplumundaki gelişimi irdelenmiştir. Farklı devletlerin uluslararası hukuka uyum sağlarken kendi toplumsal yapılarını Batının değerleri çerçevesinde birleştirmeye başladıklarına işaret edilmiştir. Kadın ve erkeğin kişilik haklarının çatışmasına değinilmiş ve aile soyadına öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kavramsal bağlamda eşitlik ilkesi ve kadın erkek eşitliği tartışmasında aile içi dengenin önemi vurgulanmıştır. Tüm bu incelemeler sonunda yasama organına konuya ilişkin öneride bulunulmuştur.

1 Araştırma Makalesi
Makale Gönderim Tarihi: 23.10.2023
Makale Kabul Tarihi: 2.1.2024

2 Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdür Yardımcısı
E-posta: msimsek@aku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0604-065

Anahtar Kelimeler: Evlenen Kadının Soyadı, Türk Anayasa Mahkemesi, Kişilik Hakkı, Kadın-Erkek Eşitliği, Temel Hakların Çatışması

ABSTRACT

The Constitutional Court annulled Article 187 in the Turkish Civil Code on the grounds that it violated women's personal rights by subjecting them to discrimination. This decision revived the debate on how to determine the surname of a married woman. In order to avoid a gap in practice, the Constitutional Court postponed the entry into force of the judgement until nine months later and imposed a responsibility on the legislature to make a fair regulation on the issue within this period. The main purpose of this study is to present a proposal to the legislature to fill this legal gap. While formulating this proposal, the process of change in Turkey regarding the surname of the married woman is explained together with judicial decisions. Legal regulations and practices in different countries on the same subject have been investigated. The development of the family surname in the World and Turkish society has been analyzed. It is pointed out that different states have started to unify their social structures within the framework of Western values while adapting to international law. The conflict between the personal rights of men and women is mentioned and it is emphasized that the family surname should be prioritized. In the conceptual context, the principle of equality and importance of the balance within the family in the debate on equality between men and women are emphasized. At the end of all these examinations, a proposal was made to the legislative body on the subject.

Keywords: *Women's Married Name, Constitutional Court of Türkiye, Right of Personality, Equality of Women and Men, Conflict of Human Rights*

GİRİŞ

Aile ve kadın bir toplumsal yapının şekillenmesindeki iki kilit kavramdır. Her ikisine ilişkin yapılacak düzenlemeler kaçınılmaz olarak toplumsal forma yansır. Kadınların kişilik haklarının bir parçası olan soyadlarının evlendikten sonra değışmek zorunda olması, erkeğin soyadının devlet tarafından aile soyadı olarak belirlenmesi ataerkil kültürel yapının bir yansımasıdır. Bu durum aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında kadın ve erkek arasında cinsiyete dayanan ayrımcılık yasağının ihlali olarak yorumlanmıştır. AİHM'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki (AİHS) kişilik hakları ve ayrımcılık yasağı düzenlemelerini birlikte yorumlayarak ulaştığı bu içtihat Almanya gibi Türkiye'de de mevzuat değışikliğine gidilmesinin kapısını açmıştır. Türk Anayasa Mahkemesi'nin AİHM kararlarından ve Anayasanın 90. maddesi 5. fıkrasından hareketle Medeni Kanun'un 187. maddesindeki evlenen kadının erkeğin soyadını alacağı ve eğer isterse erkeğin soyadından önce kendi soyadını da kullanabileceği hükmünü iptal etmiştir. İptal edilen hüküm yerine yapılacak yeni düzenleme ile karı-koca arasındaki iktidar ilişkisinin bir parçası yeniden yapılandırılmış olacaktır. Bu inşayı gerçekleştirecek olan düzenleme kadının ve erkeğin kişilik haklarının korunması yanında aile birliğinin ve sürekliliğinin de korunmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır.

Çalışmada önce yasa, toplum ve aile ilişkisi ele alınacak ve modern dönemde yasalarla aile ve toplum şekillendirilmesinin önemi anlatılacaktır. Daha sonra kadın ve toplum ilişkisi tarihsel süreçte kadının toplum içindeki yeri ve değeri bağlamında ele alınacaktır. Türkiye'deki yargı kararları ve mevzuat değışiklikleri ekseninde evlenen kadının soyadının belirlenmesindeki dönüşüm süreci anlatılacaktır. Diğer ülkelerde evlenen kadının soyadı için öngörölmüş olan mevzuat incelenecek ve farklı ülkelerin aynı hukuk kurallarını benimsemesiyle toplumsal yapılarının yeknesaklaştırılması eleştirel perspektifle değerlendirilecektir. Kadın ve erkeğin kişilik haklarının çatışması, anayasal hakların çatışması bağlamında değerlendirilecek ve aile birliği değeri ile geleneklerin korunması ve kişilik haklarının korunması değerlerinden hangisinin, yapılacak yasal düzenlemede öncelikli olması gerektiği irdelenecektir. Kadın-erkek eşitliği kavramı ve aile içindeki denge ele alınarak evlenen kadının soyadını belirleyecek düzenleme konusunda yasama organına öneride bulunulacaktır.

1. YASA, TOPLUM VE AİLE

Aile hukuku her ne kadar düzenleme alanı dar bir hukuk alanı olarak nitelense ve aile içi ilişkilerin kendi doğasında şekillendiği, kişilere ve hukuk dıőı koşullara göre farklılaşan uygulamalarla karşılaşıldığı kabul edilse de aileyi düzenleyen çok sayıda yasa kuralı ile karşılaşılr. Örneğin Türk Medeni Kanunu, Aile Hukuku Kitabında madde 118'den 494'e, toplam 376 maddelik düzenleme yapmıştır.³ Bu durum modern

3 Rona Serozan vd., "Aile Hukukunun Özellikleri, İlkeleri ve Gelişimi", *İKÜHFD*, C.15, S.2, 2016, s. 531 – 532; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2022, s. 7.

devletlerin, medeni kanunları aracılığıyla toplumsal yapılarının çekirdeği olan aileleri ve aile içi ilişkilerin temel ilkelerini ve bazı değerlerini şekillendirme çabasından kaynaklanmaktadır. Amaç kendi ekonomik, sosyal ve iktidar ilişkilerinin devamlılığını sağlayacak nitelikte bir toplum elde edebilmektir.⁴ Modern devletlerin tercih ettikleri temel değerleri ve temel ilişkiler ağını devam ettirecek iktidar yapısını kabul edecek bir toplumun devamlılık sağlaması bu değerlere ve ilişkilere aşına bireylerin varlığına bağlıdır. Bu açıdan modern devletler, medeni kanunlarla (yani yasalarla) bireylerin içine doğdukları ailedeki iktidar ilişkilerini belirlemekle toplumdaki iktidar ilişkilerini ilk elden inşa etmiş olurlar.⁵ İnsanların zihin ve anlam dünyalarının şekillendiği ilk sosyal ortam olan ailede karşılaştıkları iktidar ilişkileri onların normal kabul ettikleri iktidar ilişkileri olacaktır. Bu bağlamda baba ile anne arasındaki, kardeşler arasındaki, akraba ve komşular arasındaki iktidar dengeleri, bireylerin zihinsel kodlarındaki dolayısıyla toplumsal kodlardaki iktidar ilişkilerini inşa eder. Böylece yasa, bireyi ve aileyi belirlerken toplumu da şekillendirmiş olur. Neticede yasayı yapma gücü kimde ise bireyi, aileyi ve toplumu şekillendirme gücü de dolaylı olarak onun elinde olacaktır.

Yasayı yapan egemen, modernleşme ile yeni bir form kazanmıştır. Avrupa’da Aydınlanma ile egemenliğin gökyüzünden yeryüzüne indiği düşüncesi, modern devlet yöneticisi olan kralları mutlak güç kılmıştır. Bodin’in egemenliğin mutlaklığı anlayışından Schmitt’in “Egemen olağanüstü hale karar verendir” anlayışına kadar pek çok siyaset bilimi teorisyeninin egemenin gücünü tanrısal olana benzetmesi, modern dönemde egemenliğin ilahi olandan devşirildiğini göstermektedir.⁶ İlahi olandan devşirilen mutlak gücün en tehlikeli tarafı olan keyfiyet, Avrupa’da krallar karşısında güçlenen burjuvazi tarafından özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda sınırlandırmaya çalışılmıştır.⁷ Bu dönemde keyfi kural koyulmasını engelleyip kamu yararına kural koyulmasını sağlamak için tanrısal egemenlik anlayışı hukuk aracılığıyla rasyonalize edilmeye çalışılmıştır. Egemenin yasa ile sınırlandırılmasının temeli olan hukuki rasyonellik, uygulamada yasama organı tarafından üretilen kanun devletlerini ortaya çıkarmıştır. Buradaki kanun egemenin istediği gibi şekillendirdiği bir norm olursa yasa koyucunun yasa ile sınırlandırılması söz konusu olamayacağı açıktır. Yasa koyucuyu da bağlayacak yasa yapılması için yasanın belli sayıda insanın iradesi olmaktan ziyade doğruluğa, akılcılığa ve adalete yönelmiş bir içeriğe sahip olması

4 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev.: Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul, 2017, s. 55 – 57.

5 Mürşide Şimşek, *İdeolojik Aygıt Olarak Türkiye’de Anayasalar (1982 Anayasası Öncesi Dönem)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 204.

6 Mehmet Ali Ağaoğulları – Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral Devletine*, İmge Kitapevi, Ankara, 1991, s. 42 – 43; Edward Andrew, “Jean Bodin on Sovereignty”, *Republics of Letters*, V. 2, I. 2, 2019, ss. 75 -84, s. 77; Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, (Çev.: Emre Zeybekoğlu), Dost Yayınları, Ankara, 2010, s. 13- 15.

7 Kemal Gözler, *Anayasa Hukuku Genel Teorisi*, Ekin Kitapevi, Bursa, 2011, s. 745 – 752.

gerekmektedir.⁸ Bu nedenle modern hukukun amacının, egemenin gücünü adalete uygun olarak kullanmasını sağlamak diğer bir ifade ile adalete uygun yasalar yapılmasını sağlamak olduğu kabul edilmektedir.⁹ Agamben'in belirttiği üzere “*Yasadan daha orijinal ve güçlü olan şey, (Schmitt te olduğu gibi) egemen ilke olarak nomos değil, bilginin temeli olan aracılıktır*”.¹⁰ Her yasa içerdiği bilgi/değer temelinde toplumu yönlendirmeye aracı olacağı için asıl güç kuralda yer alan bilgide/değerde olmalıdır. Adalete yönelik bir yasa için, Agamben'in Schmitt eleştirisinde belirttiği üzere, egemenin değil bilginin/değerin asıl olduğunun kabulü gerekir. Netice olarak diyebiliriz ki, adaleti sağlamaya yönelmiş her bir yasanın içeriğinde adalete uygun (hakkı gözeten) bir değer olmalıdır. Bu değeri saptamak da modern ulus devletlerin yasama organlarının vazifesidir. Mer'i ve yaşıyan yasalar içerdikleri değerlere uygun bir toplum üretilmesinde etkili olacaklardır.

Bu bağlamda karı- koca arasında adil bir iktidar ilişkisi inşa edecek bir düzenlemenin yasalasması, adil bireylerin ve adil bir toplumun şekillenmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Evlenen kadının soyadının ne olacağı sorununa hakka uygun bir çözüm sağlamak için hazırlanacak yasanın taşıyacağı baskın değerin kişilik hakları mı, aile birliği mi yoksa gelenekler mi olacağının saptanması bu bağlamda önem taşımaktadır. Adaleti sağlamak için hangi değer üstün tutulmalıdır? Çalışmada bu sorunun yanıtı aranacaktır.

2. KADIN VE TOPLUM

Tarih öncesi dönemlere ilişkin elde edilen bilgilerden hareketle kadının doğurabilen, böylece yeni hayatlara beşiklik edebilen bir varlık olması sebebiyle kutsandığı düşünölmektedir. Toplumun devamının kadına bağlı olduğu düşüncesi, sosyal yaşamın ana-erkil bir yapıya bürünmesini beraberinde getirmiştir.¹¹ Kadının toplumsal serüveni böyle başlasa da zamanla bu durum kadınların aleyhine şekil almıştır. Demokrasinin en eski örneği kabul edilen Antik Çağ Atina'sında kadınların seçme hakkı ve toplum içinde önemli bir yeri yoktur. Sparta'da ise kadınlar eğitim alabilmiş, erkeklerle benzer işler yapabilmiş ve toplum için devlete faydalı oldukları ölçüde önemli olmuşlardır.¹²

8 Carl Schmitt, *Liberal Hukuk Devletinin İlkeleri ve Hukuk Devletinde Kanun Kavramı*, (Çev.: Bilal Canatan), Hukuk Devleti, (Ed.: Ali Rıza Çoban-Bilal Canatan-Adnan Küçük), Adres Yayınları, s.130-132.

9 Yasemin Işıқтаç, “Bir Hukuk Tanımı Vermenin Zorunluluğu”, *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.2, S.2, 1998, s.3.

10 Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 46.

11 Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın*, YKY Yayınları, İstanbul, 2018, s. 44 – 45; Teoman Duralı, *Din ve Felsefe Bilim Açısından Doğu ve Batı Medeniyetleri*, (Ed.: Aynur Erdoğan Coşkun), Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 64.

12 Duralı, *Din ve Felsefe...*, s. 182, 185 – 186; Necla Göçmen, *İlk Çağ'dan Günümüze Kadının Toplumdaki Konumu ve Düşünce Dünyasında Kadına İlişkin Bazı Görüşler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993, s.9.

Orta Çağ Avrupası'nda kadının toplumsal konumu oldukça değersiz bir noktaya taşınmıştır. Kadın kocasının mülkü gibi algılanmış, cadı olarak nitelenmiş ve yakılmış, mülkiyet, evlilikte rıza gibi temel haklardan mahrum olmuştur.¹³ Modern dönem Avrupası'nda ise kadınlar erkeklerin sahip oldukları hakları talep etmeye başlamışlardır. Fransız Devrimi'ne kadınlar da örgütlü şekilde katılmışlar ve seçme ve seçilme hakkı, kadınların temsil edildikleri ayrı bir meclis, boşanma hakkı gibi haklar talep etmişlerdir. Bu mücadeleyi yürüten öncü kadınlar giyotine gönderilmiş ve talep ettikleri hakların neredeyse tamamı kalıcı şekilde tanınmamıştır.¹⁴ Ancak yine de Fransız Devrimi'nin kadınların hak mücadelesinin ivme kazanmasında ve yaygınlaşmasında mihenk taşı olduğu göz ardı edilemez.¹⁵ Akabinde İngiltere başta olmak üzere tüm Avrupa ülkelerinde kadınlar haklarını talep etmek için daha fazla örgütlenmeye ve eylemler yapmaya başlamışlardır. 19. yüzyıl, sanayileşmenin negatif çıktısı olan işçi köleliğe karşı direnişin yaygınlaştığı yüzyıl olmuştur. Bu dönemde kadın işçilerin örgütlü hareketleri devrimci bir yöne evrilmiştir.¹⁶

Avrupa'da kadının bir insan olarak değerli olduğu düşüncesinin gelişmesi için 18. yüzyılın gelmesi gerekmiştir.¹⁷ Avrupa'da 16. yüzyılda hızlanan ve 17. ve 18. yüzyıllara damgasını vuran burjuvazinin yükselişi Avrupa'nın sosyo-ekonomik yapısının yeniden şekillenmesine yol açarken kadınların da sosyal ve ailevi yaşamlarını değiştirmiştir. Kapitalist sistemin Endüstri Devrimi ile tüm dünyaya yayılması, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında kadınların işçi olarak çalışmalarının önünü açan ekonomi-politik neden olmuştur.¹⁸ Avrupa'da kadınlar büyük ölçüde bu gelişmelerin etkisi ile elde ettikleri kamusal alandaki varlıklarının kabullenilmesi sayesinde erkeklerle insani değerler açısından eşit olduklarını ifade etmeye başlamışlardır. Ancak kamusal alanda varlıkları kabul edilse bile erkeklerle eşit insani değerlere sahip kabul edilmeleri oldukça uzun zaman almıştır.¹⁹ Örneğin 18. yüzyıl İngiltere'sinde kadının hiçbir yasal hakkının olmadığı, evli kadının mülkiyet hakkının, miras hakkının ve çocukları üzerinde hakkının olmadığı yaygın

13 Erkan Uçkun, *Orta Çağ Avrupası'nda Kadın Olmak*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2017, s. 10, 27 – 30.

14 Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre giyotin, Fransa'da ölüm cezasına çarptırılanların başını kesmek için kullanılan araçtır. <https://sozluk.gov.tr/>; Ece Göztepe, Kadının ve Kadın Yurttaşın Hakları Bildirgesi Olympe De Gouges (7 Eylül 1791), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 45, S.1, 1996, ss. 185 – 193, s. 189.

15 Göçmen, *İlk Çağ'dan Günümüze...*, s. 82 – 83.

16 a.k., s. 89 - 90.

17 Cansu Külekcı – Tülin Canbay, Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, *Elektronik Journal of Vocational Collages*, C.2, S.1, 2012, ss. 32 – 48, s. 33; Musa Sivacioğlu, Avrupa Topluluğunda Kadın-Erkek Eşitliği ve Bunun Türk Mevzuatı İle Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi, *Aile ve Toplum*, C.1, S.1, 1991, ss. 1 -5, s. 2 - 3.

18 Nihal Cihan Temizer, “19. Yüzyılda Batı'da ve Osmanlı'da Kadının Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1, 2022, s. 58 - 60

19 Hürol Erbay, Tarihsel Süreçte Dünyada ve Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme, *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, C.1, ss.1 – 25, s. 5 – 8.

olarak kabul görmüştür.²⁰ Fransız Devrimi'nde kadınlara özgürlük vadedilmiş ancak yayınlanan “İnsan Hakları Bildirgesi” erkekleri temel alan bir bildirme olmuştur.²¹ Avrupa'da kadınlar ikinci sınıf insan durumuna düşürüldükleri uygulamalara karşı özellikle insan hakları düşüncesinin de eş zamanlı olarak yaygınlaştığı 19. yüzyılda vermeye başladıkları çeşitli mücadeleler sonucunda bazı hakları elde etmişlerdir.²²

Hitler'in politik planlarında kadına neslin devamı için gereken bir makine gözüyle bakılması örneğinde de görüldüğü üzere 20. yüzyılın ilk yarısında yaygınlaşan totaliter rejimlerin kadına yaklaşımı, kadın haklarında geriye gidişe sebep olmuştur.²³ 20. yüzyılın ikinci yarısı ve 21. yüzyılda insan hakları uluslararası bir korumaya mazhar kılınırken kadın hakları da aynı kurumlar aracılığıyla koruma altına alınmıştır.²⁴ Avrupa toplumunun ataerkil yapıdan tamamen uzaklaştığı söylenemese de feminist hareketin yoğun etkisi ile pek çok konuda ataerkil hukuki düzenlemeler yerini eşitlikçi bir anlayışa bırakmaya başlamıştır.²⁵ Feminist hareketin ve kadın hakları müktesebatının yaygın olarak kullandığı kavram kadın ve erkek arasındaki “eşitlik” olmuştur.

Arap kültüründe kadının durumuna bakıldığında, İslam dini gelene kadar Araplar arasında kız çocuğu sahibi olmanın utanç sebebi olduğu görülür. Bu toplumda kız çocukları diri diri gömülecek kadar değersiz kabul edilmiştir.²⁶ 6. yüzyılda İslam dininin gelmesi ile mülkiyet, evlenmeye/evlenmemeye karar verme, boşanma gibi hakları olan, Allah karşısında erkekle eş değer bir varlık olarak nitelenmeye başlayan kadının, değerli bir varlık olduğu düşüncesi kabul görmeye başlamıştır.²⁷ Ancak zamanla İslam dinini uyguladığını ileri süren bazı ülkelerde İslam'ın özündeki anlayıştan uzaklaşmış ve kadınları ikinci sınıf insan konumuna yerleştiren ataerkil

20 Taylor Harriet Mill, “The Enfranchisement of Women”, *Westminster and Foreign Quarterly Review*, July, 1851, pp. 92 – 121, p.97; Nimet Küçük, “John Stuart Mill’de Kadın Sorunu”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2016, ss. 91 – 110, s. 92.

21 Josephine Donovan, *Feminist Teori*, (Çev.: Aksu Bora – Meltem Ağduk Gevrek – Fevziye Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 17 - 22; Kadri Yıldırım, *Kabul İle Red Arasında İslamî Feminizm*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2019, s.19.

22 Sinem Servet Özdemir, *Kadın Hakları Bağlamında Türkiye’de Pozitif Ayrımcılık İlkesi*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2019, s. 5- 13.

23 Fatmagül Berktaş, *Düşünme Etiği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2021, s. 17.

24 Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Yayınevi, 2022, s. 456; Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 494; Tacettin Çalık, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, s. 72 - 73; Füsün Arsava, BM Güvenlik Konseyi'nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi'nin Yetkilerinin Dayanağı ve Sınırları, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, S. 13, C. 4, 2008, ss. 1- 15, s. 3 - 4.

25 Bezar Eylem Ekici, “Anayasa Hukukuna Feminist Yaklaşımlar ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, (Ed.: Gülriiz Uygur, Nadire Özdemir), Seçkin Yayınları, Ankara, 2018, ss.165 – 212, s. 166.

26 Huriye Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslam’da Kadın*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2022, s.11 – 12; Temizer, “19. Yüzyılda Batı’da...”, s. 56.

27 Teoman Durallı, *Din ve Felsefe... s. 242*; Temizer, *19. Yüzyılda Batı’da...*, s. 54, 56.

kurallar benimsenmiştir.²⁸ İslam'ın uygulandığındaki bu yozlaşmaya tepkiler, 20. yüzyılda İslami Feminizm kavramının üretilmesinde etkili olmuştur.²⁹ Fatıma Seedat'ın da belirttiği üzere Müslüman kadınların sorunlarını feminist araçlarla ortaya koyan ve eşitlikçi perspektifte tartışan bu yaklaşım halen tüm dünyada yayılmaktadır.³⁰

Türk kültürünün tarihsel köklerine baktığımızda ataerkil bir toplumsal yapı ile karşılaşsak da bazı Türk Devletlerinde kağanın yerine annesinin naiplik yapabildiği hatta devletin iç işlerinin idaresinde etkili olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Türk tarihinde yöneticilikte kadınlar da yetkili olabilmişler ve kadınlar erkeklerle birlikte sosyal hayatta var olabilmişlerdir.³¹ Ayrıca savaşa katılabilmişler, ata binebilmişler ve saygı görmüşlerdir.³² Osmanlı Devleti'nde de kadınlar farklı dönemlerde ilkökula, ebe okuluna, rüştiyeye, sanayi mektebine ve benzeri eğitim kurumlarına gidip eğitim alabilmişlerdir. İslam hukukunun uygulanmasının etkisi ile Osmanlı Devleti'nde kadınlar evlenme, boşanma, mülkiyet gibi haklara da sahip olmuşlardır.³³

Avrupa'da özellikle feminist söylemin güçlenmesinin etkisiyle ve kadın haklarına ilişkin taleplerin siyasada artarak alan kazanmasıyla kadın erkek eşitliği vurgulanır olmuştur. Kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olmak için uzun mücadeleler vermişler ve sonuçta çalışma hakkı, oy kullanma hakkı gibi pek çok hakkı zamanla elde etmişlerdir.³⁴ Kadınlar diğer hakları gibi kişilik haklarını da birtakım mücadeleler sonrasında kazanmışlardır. Kişilik hakkı insan hakları kategorisinde sürekli gelişen, insanların maddi varlıklarına, manevi varlıklarına ve sosyal varlıklarına ilişkin haklardır. İnsanların şeref ve haysiyetleri, isimleri, resimleri, sağlıkları, özel hayatlarının gizliliği gibi hususlardaki hakları kişilik hakları arasında sayılmaktadır.³⁵

Avrupa'da kadın - erkek eşitliği düşüncesine dayanan cinsiyet temelli ayrımcılık yasağı, bugün gelinen noktada pek çok uluslararası anlaşmada özellikle korunan bir konu haline gelmiştir.³⁶ Bu gelişmelerin etkisi ile evlenen kadınların doğumla kazandıkları soyadlarını tek başına kullanmalarına ilişkin hukuki

28 Farhad Kazemî – Didem Özalpat, “Toplumsal Cinsiyet İslam ve Politika”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53, S.1, 2004.

29 Kadri, *İslami Feminizm*, s. 42 – 43.

30 Fatıma Seedat, “Islam Feminism, and Islamic Feminism: Between Inadequacy and Inevitability”, *Journal of Feminist Studies in Religion*, V. 29, N.2, 2013, s. 27.

31 Bahattin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2020, s. 135, 189- 194; Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Gönül Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 158 – 164.

32 Temizer, *19. Yüzyılda Batı'da...*, s. 52.

33 Temizer, *19. Yüzyılda Batı'da...*, s. 56, 62.

34 Florence Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, (Çev.: Özlem Altun), Sel Yayınları, İstanbul, 2019, s. 22 – 36.

35 Rona Serozan, *Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013, s. 453; Hayriye Şen Doğramacı, “Hak Kavramı ve Hakkın Türleri”, *Medeni Hukuk – I*, (Ed.: Metin İkizler-Özlem Tüzüner), Adalet Yayınevi, Ankara, 2021, s. 156 – 157; Bilge Öztan, *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, Turhan Kitapevi, 2011, s. 274 - 275.

36 *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulamaları*, (Der.: Gökççek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

düzenlemeler yaygınlaşmış ve kadınların kimliklerini babaları ve kocaları üzerinden tanımlamak yerine kendi tercihleri doğrultusunda tanımlamalarına imkân veren bir dönem başlamıştır.³⁷

3. EVLENEN KADININ SOYADI

3.1.Evlenen Kadının Soyadının Türkiye’deki Hukuki Seyri

Psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçları dikkate alındığında insan tek başına yaşayabilecek bir varlık olmadığından, çevresi ile çeşitli ilişkiler kurar. Kurduğu ilişkilerle sosyal anlamda gelişir, beslenir, güçlenir ve varlığını anlamlandırır. Her bireyin şahsi kimliğinin şekillenmesinde etkili olan bu sosyal ilişkilerden ilki aile kurumu içinde şekillenir. Öyle ki; bireye kimliğinin en önemli unsurları olan adı ve soyadı ilk olarak içine doğduğu aile yapısında edindirilir. Kişilerin aileleriyle aralarında soybağı olması sebebiyle aldıkları soyadları, onlarla hem çekirdek hem de geniş aile üyeleri arasındaki bağın sembolik bir parçasını oluşturmaktadır. Bir ailenin üyesi olmak o ailenin soyundan geldiğini gösterir ki şeref, sosyal statü, aidiyet gibi sosyo-psikolojik sonuçların yanında hukuki anlamda bu sosyal bağa bazı haklar ve sorumluluklar yüklenmiştir.³⁸

Evlenen kadının soyadının ne olacağı hususu tarihte soyun erkekten devam ettiği düşüncesinin kabul edilegelmesinin etkisi ile yasayı koyan güç tarafından erkeğin soyadının aile soyadı olarak seçilmesini beraberinde getirmiştir. Türk toplumunda da Avrupa toplumlarında da kadınların babalarının adları ile anıldığı bilinmektedir. Kocasının soyadını alma uygulaması İngiltere’de 11. ve 12. yüzyıllarda başlamıştır. İngiliz hukukundan Avrupa’nın diğer ülkelerine ve hukuk sistemlerine yayılan bu uygulamaya³⁹ aile birliğini yansıtan bir unsur olarak kabul görmüştür. Türk toplumunda da Avrupa toplumlarına benzer şekilde kadınların adları babalarının adları ile anılmıştır.

1926’da kabul edilen Medeni Kanun’un İsviçre’den iktibasıyla, dönemin Avrupa’daki en gelişmiş kabul edilen normları ülkeye aktarılmıştır.⁴⁰ Osmanlı Devleti’nin kendi değerleri ile ürettiği, o gün itibariyle pek çok ülkede uygulanmakta olan ve hükümleri bugünün temel hukuk kuralları ile önemli ölçüde örtüşen Mecelle

37 Caroline Vasseur-Bovar, Helen Tomlinson, “When Taking A Married Name No Longer Goes Without Saying: The Bird Of Reflexivity”, *Women, Gender, History*, V.45, Women’s Names, 2017, s. 179 – 181.

38 Kemal Akar, *Soybağı Tespiti*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s.17; Hüseyin Hatemi, *Aile Hukuku*, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 142 – 155.

39 Melanie MacEacheron, “North American Women’s Marital Surname Change: Practices, Law, and Patrilineal Descent Reckoning”, *Evolutionary Psychological Science*, S. 2, 2016, s. 150.

40 Arzu Oğuz, “Türk Medeni Hukuku’nun Gelişim Çizgisi ve Karşılaştırmalı Hukukun Rolü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2006, C.55, S.1, s.201.

ilga edilmiştir. Osmanlı Devleti'nden sosyal yaşam anlamında da kopuşun amaçlandığı bu değişikliklerle, Türkiye'nin yeni toplumunu Batılı değerlerle şekillendirmek hedeflenmiştir.⁴¹ 1926'da 743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile Avrupa'nın tarihsel, sosyolojik, dini, siyasal gelişmelerinin sonucunda üretilen ve Avrupa toplumunun değerlerini içkin olan özel hukukun temeline ilişkin (bu kapsamda birey ve aileye dair) normlar⁴² Türkiye'de hukuk aracılığıyla uygulanmaya böylece başlamıştır.

2001 yılında 4721 sayılı Türk Medeni Kanun'un kabulü ile mülga olan 743 sayılı Türk Medeni Kanunu⁴³ (bundan sonra Mülga TMK ifadesi kullanılacaktır) aile için erkeğin reisliğini kabul eden bir yaklaşımı benimsemişti. Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak evlenen kadın için Mülga TMK 153/1'de "*Karı, kocanın aile ismini taşır*" hükmüne yer verilmişti. Bu hüküm 1997 yılında Mülga TMK'da yapılan değişiklikle "*Kadın evlenmekle kocanın soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı başvuru ile kocasının soyadı önünde kendi soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir*" şeklini almıştı⁴⁴ ve kadının kişilik hakkı bu yeni düzenleme ile korunmaya çalışılmıştı.

Mülga TMK'da yapılan söz konusu değişiklik sonrasında Anayasa Mahkemesi'ne itiraz yoluyla gelen bir davada evlenen kadının aile soyadı konusu ele alınmıştır. Anayasa Mahkemesi'ne "*Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı başvuru ile kocasının soyadı önüne önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir*" hükmünün cinsiyet eşitliğine aykırı olması itibarıyla Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile başvurulmuştur.⁴⁵ Bu olayda kadın evlenmeden önceki soyadını aile soyadı haline getirmeyi talep etmiştir. Davada kadın ve erkeğin uzlaşması halinde dava açmaya gerek olmadan kadının soyadının aile soyadı olabilmesinin mümkün olması gerektiği ileri sürülmüştür. Mülga TMK'daki 152. maddede açıkça "*Koca birliğin reisidir*" hükmünden hareket ederek Mahkeme "*Soyadı, Türk hukukuna 21.06.1934 günlü 2525 sayılı Soyadı Kanunu ile girmiştir. Buna göre her Türk öz adından başka soyadı da taşımak zorundadır. Soyadı seçme görevi ve hakkı evlilik birliğinin başkanı olarak kocaya aittir. Bununla birlikte, kocanın ölmüş ve karının evlenmemiş olması ya da kocanın akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle vesayet altında bulunması ve evliliğin devam etmesi*

41 Ece Göztepe, "Anayasal Eşitlik İlkesi Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.54, S.2, s.104; Elif Dursunüst, "Kabul Edilme Sürecinde Türk Kanunu Medenisi", *Uslu İslam Araştırmaları*, S. 12, 2009, s. 165.

42 Avrupa hukuk sisteminin gelişimi için bkz. John Merriman, *Rönesans'tan Bugüne Avrupa Tarihi*, (Çev.: Şükrü Alpagut), SAY Yayınları, 2. Baskı, 2020, s. 31 – 33.

43 Çalışmada 743 sayılı Medeni Kanun artık mülga MK olarak ifade edilecektir.

44 4248 sayılı Kanun, RG. Gün: 22.05.1997, Sayı: 22996.

45 AYM, Esas:1997/6, Karar: 1998/59 KT: 29.09.1998, RG 15.11.2002.

durumlarında soyadı seçmek hak ve görevi karınıdır” değerlendirmesini yapmıştır. Kararda “Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır kuralı kimi sosyal gerçeklerin doğurduğu zorunluluklardan ve yasa koyucunun yıllar boyu kökleşmiş bir geleneği kurumsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Aile hukuku öğretisinde de kadının erkeğe göre farklı yaratıldığı, zorunluluklar ve toplumsal gerçekler karşısında kadının korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi, evlilik birliğinde düzen ve uyum sağlanması, aile içinde iki başlılığın önlenmesi gerektiği gibi hususlarda görüşler bulunmaktadır. Kullanılan aile isminin kuşaktan kuşağa geçmesiyle aile birliği ve bütünlüğü devam etmiş olacaktır. Aile birliğinin sağlanması için yasa koyucu eşlerden birine öncelik tanımıştır. Kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar soyadının kocadan geçmesinin tercih nedeni olduğunu göstermektedir. Kaldı ki itiraz konusu kural da aile isminin sadece erkeğin soyadına bağlanacağı öngörülmemekte, kadının başvurusu durumunda kocanın soyadıyla birlikte kızlık soyadını da kullanma olanağı bulunmaktadır” denmiştir.

Mülga TMK’da evin reisi koca kabul edilirken kocanın bu yetkisi “Evin intihabı karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi, ona aittir” denerek aile birliğinin ekonomik sorumluluğunun kocaya yüklenmesi ile dengelenmiştir. Mülga TMK evin geçim ve idaresini kocaya yüklerken aile üyeleri üzerinde bazı konularda denetim yetkisini de kocaya vermiştir.⁴⁶ Yasa koyucu eşlerden kocaya, bazı konularda öncelik tanımış ve kamu düzeni ve kamu yararı gerekçeleri ile kocanın soyadının aile soyadı olması gerektiği kabul edilmiştir. Mahkeme “*Kişilerin haklı bir nedene dayanarak değişik kurallara bağlı tutulmaları eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz. ... Yasa koyucunun aile soyadı olarak kocanın soyadına öncelik vermesi belirtilen haklı nedenler karşısında eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır*” diyerek Anayasaya aykırılık iddiasını reddetmiştir.

Karar üç karşı oyun varlığında oy çokluğu ile çıkmıştır. Karşı oylar ise öz olarak iki temel husus üzerine bina edilmiştir. Bunların ilki milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerdir. Türkiye’nin de 1985’te taraf olduğu Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin Aile İçi Eşitlik başlığını taşıyan 16. maddesi 1. fıkrası c bendi “*Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar*”ın kadın ve erkeğe tanınmasını taraf devletlerin sorumlulukları arasında saymıştır.⁴⁷

Karşı oy yazısının ikinci temel iddiası “*... eşitsizliği kamu düzeni, kamu yararı gibi soyut kavramlarla açıklamak olanaklı değildir. Çünkü bu tür gerekçelerin, ancak kamu düzenini bozan ya da kamusal yararı zedeleyen somut olayın varlığı*

46 Benzer şekilde 154. maddede aile birliğini kocanın temsil ettiği düzenlenmiş ve Anayasa Mahkemesi tarafından 1990 yılında iptal edilene kadar karının meslek ve sanat icra etmesi kocasının iznine bağlanmıştır. AYM, E. 1990/30, K. 1990/31, KT. 29/11/1990.

47 Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/kadinlarakarsiherturluayrimciligin.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2023.

halinde geçerli olabileceği açıktır. ... bir ilişkinin geleneksel yapısı, eşitsizliği haklı kılmaz. Eğer mevcut toplumsal geçerlilik veri olarak alınırsa, anayasal bir emir olan farklı cinslerin eşit haklara sahip olmaları ilkesinin gerçekleştirilmesi işlevini kaybedecektir.”⁴⁸ bu değerlendirmede hukukun sosyolojik yapıya uygun olarak değil “eşitlik ilkesi” temelinde şekillendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Konuya ilişkin diğer önemli karar 2004 yılında kadının evlilik öncesi soyadını evlendikten sonra kocasının soyadını almaksızın kullanabilmesi konusunda AİHM’e yapılan bir başvuruda verilmiştir. Söz konusu karar 26.10.2004 tarihli Ayşe Ünal Tekeli kararıdır.⁴⁹ Ayşe Ünal Tekeli, evlilik sonrasında kendi soyadı yanında kocasının soyadını almasının mesleki hayatında bazı zorluklar getirdiği iddiasıyla Asliye Hukuk Mahkemesi’ne dava açmış, Mahkeme Mülga TMK’nın 153. maddesinin emredici hükmü gereği evlenen kadının kocasının soyadını almak zorunda olması sebebiyle başvuruyu reddetmiştir. Başvuran davayı temyize taşımıştır. Yargıtay’da yapılan incelemede başvuranın talebi reddedilmiştir. Bunun üzerine Ayşe Ünal Tekeli davayı AİHM’e taşımıştır. AİHM konuyu, AİHS madde 8’de yer alan özel ve aile hayatının korunması hakkı ve Sözleşme’nin 14. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirmiştir. Bu kapsamda evlenen erkeğin tek başına evlilik öncesi soyadını kullanmaya devam edebilmesine karşın evlenen kadının tek başına evlilik öncesi soyadını kullanamamasını ayrımcı bir durum olarak değerlendirmiş ve bu farklı muamelenin AİHS’nin 14. maddesindeki ayrımcılık yasağını ihlal etmemesi için nesnel ve makul bir nedene dayanması gerektiğine işaret etmiştir. Bu noktada devlet savunmasının dayanağı olan aile birliğinin erkeğin soyadı ile yansıtılması geleneğinin devamında kamu yararı olduğu iddiası ispatlanamamıştır. Evli çiftlerin ortak bir aile ismi kullanmamaları halinde ne gibi somut sorunlar doğacağı ortaya koyulamamıştır. AİHM, evli çiftlerin özgürce ortak bir soyad seçebilecekleri ya da eşlerin evlilik sonrasında sadece kendi soyadlarını kullanabilecekleri yönünde hukuki düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Sonuçta AİHM, aile birliğinin sağlanması için kadının evlilik sonrasında erkeğin soyadını kullanmak zorunda bırakılmasını AİHS’nin 14. maddesindeki ayrımcılık yasağının ihlali saymıştır.

Türk Anayasa Mahkemesi’nin (Mahkeme üye çoğunluğunun) 1998 tarihindeki içtihadından, 2004 tarihli AİHM kararının da etkisiyle, 2013 yılında vazgeçtiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi’nin 2013 tarihli kararına geçmeden önce bu kararda esas alınan temel argümanın uluslararası hukuk olduğuna işaret etmemiz gerekir.⁵⁰ 2004 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasanın 90. maddesinin 5. fıkrasına eklenen son cümle ile “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma*

48 AYM, E. 1997/61, K. 1998/59, KT. 29.09.1998. Karşı Oy.

49 AİHM, Ünal Tekeli & Türkiye, Başvuru No: 29865/96.

50 Bahar Öcal Apaydın, “*Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş Mudur?*”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.6, S.2, 2015, ss. 425 – 458, s. 446;

hükümleri esas alınır.” düzenlemesi getirilmiştir. Anayasal hale gelen bu düzenleme gereği ulusal kanunlarda düzenlenmiş olan temel hak ve hürriyetle ilgili bir konu eğer usulüne uygun yürürlüğe girmiş olan bir milletlerarası anlaşma hükmü ile çatışyorsa ulusal kanun hükmü uygulanmayacak, milletlerarası anlaşma hükmü uygulanacaktır.⁵¹ Bu kural çerçevesinde karar vermeye başlayan Anayasa Mahkemesi’nin aşağıda yer verilen kararından, evlenen kadının soyadı konusunda uluslararası anlaşmaların ve AİHM içtihatlarının dikkate alınmasıyla yargısal yaklaşımını değiştirdiği anlaşılmaktadır.

2013 yılında Anayasa Mahkemesi’ne yapılan konuya ilişkin bireysel başvuruda davacı “... *evlilik öncesi soyadının kullanılmasına izin verilmesi talebiyle açtığı davanın reddedildiğini, bu durum nedeniyle cinsel olarak ayrımcılığa tabi tutularak özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmediğini belirterek Anayasa’nın 2., 10., 12., 17., 20., 41. ve 90. maddelerinde tanınan haklarının ihlal edildiğini*” ileri sürmüştür. Bu iddia Anayasa Mahkemesi tarafından ciddi bulunup incelenmiştir.⁵² Anayasa Mahkemesi, başvurucunun kişiliğine sıkı sıkıya bağlı isim hakkının Anayasanın 17. maddesinde yer alan “Herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı” kapsamında olduğunu ifade etmiştir.⁵³

Kişilerin manevi varlığını koruma hakkının evlenmekle soyadını değiştirmek ya da kocasının soyadı ile birlikte eski soyadını kullanabilmek suretiyle sınırlandırıldığını ifade eden Anayasa Mahkemesi, bu sınırlamanın 1982 Anayasası’nın 13. maddesinde yer verilen olağan dönemlerde temel hakların sınırlanması kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini ele almıştır. Anayasanın 13. maddesinde olağan dönemlerde yapılacak sınırlandırmaların ancak kanunla yapılabileceğine işaretilendiğini, bu nedenle kadının evlilik öncesi soyadını evlendikten sonra tek başına kullanmasına engel teşkil eden kanuni bir dayanağın olması gerektiğini ifade etmiştir. Her ne kadar Medeni Kanun’un 187. maddesi bu uygulamanın kanuni dayanağı gibi görünse de Anayasa’nın 90. maddesinin 5. fıkrası gereği usulüne uygun yürürlüğe koyulmuş olan temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletler arası anlaşmaların kanunla çatışması halinde milletlerarası anlaşmanın uygulanması gerektiği öngörüldüğünden konuya ilişkin milletlerarası anlaşmalardaki düzenlemelere de bakmak gerekir. AİHM, kadının evlenince soyadını değiştirmek zorunda bırakılmasını AİHS’nin 8. maddesinde yer alan “özel hayatın ve aile hayatının korunması” hakkı kapsamında, AİHS’nin 14. maddesinde yer alan “ayrımcılık yasağı” ilkesinin ihlali kabul etmektedir. Bu yorumun benimsenmesi ile Türk Anayasa Mahkemesi, evlenen kadının evlilik sonrasında sadece evlilik öncesi soyadını kullanamamasını Anayasaya aykırı bulmuştur. Bu karardan sonra Türkiye’de evli kadınların dava açarak evlilik sonrasında sadece evlilik öncesi soyadlarını kullanmaları mümkün hale gelmiştir.

51 Nevin Ünal Özkorkut, Kadının Vazgeçilebilir Kişilik Hakkı: Soyadı – Kadının Soyadı Üzerindeki Hakkının Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi, *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri Kitabı*, (Ed.: Fethi Gedikli), XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012, ss. 23 – 30, s. 29.

52 AYM, B. No:2013/2187, K.T. 19/12/2013, RG. 7/1/2014

53 Serap Helvacı, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Anayasa Mahkemesinin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı”, *Public and Private International Law Bulletin*, V. 35, I.1, ss. 157 – 169, s. 163.

Anayasa Mahkemesi'nin 2013 tarihli söz konusu kararından sonra Yargıtay 2015 yılında konuya ilişkin içtihadını değiştirmiş ve AYM'nin yaklaşımıyla aynı şekilde 1982 Anayasası 90. maddenin 5. fıkrası gereği Türk Medeni Kanunu 187. maddesindeki evlenen kadının kocasının soyadını kullanması zorunluluğunun AİHS 8. ve 14. maddeleri karşısında uygulanamayacağına ve evlenen kadının herhangi bir haklı gerekçe gösterme zorunluluğu olmaksızın, evlilik öncesi soyadını kullanmaya devam etme hakkı olduğuna hükmetmiştir.⁵⁴ Uygulamada ise nüfus müdürlükleri MK 187. maddesini uygulamaya devam etmişler bu nedenle evlenen kadınlar ya kocalarının soyadlarını almışlar ya da kocalarının soyadları önüne kendi soyadlarını da eklemiştir.⁵⁵

Bu gelişmeler sonucu Türkiye'de evlenen kadınlar sadece evlilik öncesi soyadlarını evlendikten sonra ancak dava açarak kullanabilir hale gelmişlerdir. Kadının sadece evlilik öncesi soyadını kullanmaya devam edebilmesi için dava açma külfetine katlanması gerekirken evlenen erkeğin bu külfete katlanmaksızın evlilik öncesi soyadını kullanabiliyor olması AİHS 14. maddesinde yer alan cinsiyete bağlı ayrımcılığın devam etmesine sebep olmuştur. Bu ayrımcılığı ortadan kaldırmak için Türk Anayasa Mahkemesi 2023 tarihli kararında MK 187. maddeyi iptal etmiştir.⁵⁶ Dokuz üyenin desteği ile alınan bu karara 6 karşı oy kullanılmıştır. Karşı oy kullanan beş üye, ailenin toplumsal önemine işaret etmiş ve aile yapılarının toplumdan topluma değiştiğini belirtmiştir. Türk toplumunda aile soyadının kuşaktan kuşağa taşınması ile ailelerin birlik ve bütünlüğü sağlanırken kamu yararının korunduğunu belirtmişlerdir. Yasa koyucunun bu kapsamda kamu yararını sağlamak için takdir yetkisini erkeğin soyadının aile adı olarak belirlenmesi ile kullandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca kadına evlendikten sonra evlilik öncesi soyadını aile adından önce kullanma imkânı verilmesiyle kamu yararı ile kadının kişilik hakkı arasında dengenin kurulduğunu; bu nedenlerle MK 187'nin ayrımcılık yasağına aykırı olmadığını ve iptal edilmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁵⁷

Karşı oy yazan diğer üye ise soyadı konusunda Anayasanın 10. maddesindeki eşitlik ilkesi uygulanırken hukuki eşitlik değil; eylemli eşitlik anlayışının dikkate alınması gerektiği ve eşit koşullarda olanlara eşit davranılması gerektiği düşüncesi çerçevesinde meseleye yaklaşılmaması gerektiğini belirtmiştir. Kadın ve erkeğin birbirinin eş değeri olduğu bu nedenle her konuda eşitlenmelerinin doğru olmayacağına işaret ederek evlilik sonrası aile soyadı konusunda tarafların özgür iradeleri ile karar vermelerinin daha yerinde bir yaklaşım olduğunu ileri sürmüştür. Toplumsal yapı dikkate alındığında yasa koyucunun erkeğin soyadını aile adı olarak belirlemesinin ayrımcılık yasağı ihlali oluşturmadığını ifade etmiştir.⁵⁸

54 Yargıtay HGK E. 2014/2-889, K. 2015/2011, KT. 30/09/2015; Ömer Uğur, Gençcan, *Evliliğin Genel Hükümleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 95 – 96; Zafer Zeytin, Ömer Ergün, *Türk Medeni Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, s.174.

55 Beşir Acabey, "Türk Hukukunda Aile Soyadı (eşlerin ve Çocukların Soyadı)", *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, C. 19, Özel Sayı- 2017, ss. 493 – 512, s. 497.

56 AYM E. 2022/155, K 2023/38, KT 22/2/2023.

57 AYM E. 2022/155, K 2023/38, KT 22/2/2023, Karşı Oy.

58 AYM E. 2022/155, K 2023/38, KT 22/2/2023, Karşı Oy.

Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda yer verilen kararı ile “*Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.*” ifadelerini içeren Medeni Kanun'un 187. maddesinin birinci ve ikinci cümleleri 28 Ocak 2024 gününden itibaren geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır. Konuya ilişkin yasama organının yeni bir düzenleme yapması beklenmektedir.

3.2. Farklı Ülkelerdeki Uygulamalar

Evlenen kadının soyadı konusunda farklı ülkelerdeki düzenlemelerden ilk olarak Türk Medeni Kanunu'nu iktibas ettiğimiz ülke olan İsviçre'deki duruma bakabiliriz. İsviçre Medeni Kanunu'nda 2011'de yapılan ve 2013'te yürürlüğe giren değişiklik öncesinde “soyadında birlik” ilkesi temel alınmış ve evlenen kadının kocasının soyadını alması zorunlu tutulmuştu.⁵⁹ Kadın eğer isterse kocasının soyadının önüne evlilik öncesindeki soyadını ekleyerek iki soyadı kullanabilirdi. 2013 değişikliği sonrasında ise İsviçre Medeni Kanunu 160. maddesi gereği evlenen çiftlere seçim hakkı tanımıştır. Ya taraflardan birinin soyadı aile adı olarak seçilecek ve evlenen kişiler sadece seçtikleri bu soyadını kullanacaklar ya da taraflar doğumla kazandıkları soyadını evlilik sonrasında da kullanmaya devam edeceklerdir. Ortak bir aile soyadı seçilmezse çocuklarının annenin mi babanın mı soyadını alacağını belirlerler. Eğer evlenirken taraflardan birinin soyadının seçildiği açıkça beyan edilmezse tarafların evlilik öncesi soyadlarını kullanacakları kabul edilir. Evlenen kişiler tek soyadı kullanabilirler. Yani ortak soyadı olarak taraflardan birinin soyadını seçmişlerse diğer taraf bu soyadının yanına evlilik öncesindeki soyadını ekleyemez. Boşanma halinde İsviçre Medeni Kanunu'nun 119. maddesi gereği, evlilikle soyadını değiştiren eş evlilikle kazandığı soyadını, doğumla kazandığı soyadı ile değiştirmek istediğini beyan etmediği müddetçe korur.⁶⁰

Kuzey Avrupa ülkeleri olan İsveç, Finlandiya, Danimarka ve Norveç'te eşler evlendikten sonra isterlerse ortak bir soyadı kullanabilirler isterlerse sadece evlilik öncesi soyadlarını kullanabilirler. Ortak bir soyad seçtilerse çocuk bu soyadını alır. Çocuk için bir soyad üzerinde eşler anlaşamazlarsa çocuk annenin soyadını alır.⁶¹

59 Yıldız Abik, *Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005, s.158 – 159.

60 Zeynep Güler, *Türk Hukukunda Kadının Soyadına İlişkin Gelişmeler Çerçevesinde Çocuğun Soyadı*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 33 - 34; Burcu Bahar Çataloğlu,-Selda Güneş Peschke, “30.09.2015 Tarihli HGK Kararı ve Sonrası Evli Kadının Soyadına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 69, S.2, 2020, s. 404; Serap Helvacı - Gediz Kocabaş, “Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S.2, 2015, s.626 – 633.

61 Göztepe, *Anayasal Eşitlik İlkesi ...*, s. 123.

İspanya’da eşler kendi soyadlarını kullanmayı sürdürebilirler, kadın kendi soyadına kocasının soyadını ekleyebilir ya da ortak bir soyad seçebilirler. Fransa’da eşler kendi soyadlarını kullanabildikleri gibi bir kadın kocasının soyadını alabilir ya da kendi soyadıyla birlikte kocasının soyadını kullanabilir. Erkek eş de karısının soyadını kendi soyadına ekleyebilir ama sadece karısının soyadını kullanamaz.⁶²

Almanya’da 1958’e kadar evlenen kadınlar kocalarının soyadlarını almak zorunda idiler. 1958’de evlenen kadınlara kocalarının soyadlarının yanına evlilik öncesi soyadlarını ekleme hakkı tanınmış, 1991’de Federal Anayasa Mahkemesi kararıyla aile soyadının mutlaka erkeğin soyadı olması zorunluluğu kaldırılmıştır.⁶³ 1994’te Aile Adı Hakkında Yasa kabul edilerek eşlerin ortak aile adı kullanma zorunlulukları kaldırılmıştır. Ancak aile adında birlik ilkesi terk edilmemiştir. Alman Medeni Kanunu’nun 1355. maddesi gereği, evlilikte ortak aile adı seçmek eşlerin ihtiyarına bırakılmış bir yetki haline getirilmiştir. Evlenirken taraflardan birinin soyadı aile adı olarak tercih edilebilir ancak aile adı olarak her iki soyadının birleştirilmesi söz konusu olamaz. Eğer eşler ortak soyadı belirlemezlerse evlilik öncesi soyadlarını kullanmaya devam ederler.⁶⁴ Kanun koyucunun önceliği eşlerin ortak soyadı kullanmasıdır.⁶⁵ Anne ve baba evlilik öncesi soyadlarını kullanırlarsa doğan çocuğun soyadının ne olacağı doğumdan itibaren 1 ay içinde anne-baba tarafından belirlenmelidir. Anne ve baba soyadı belirlemezlerse, Vesayet Mahkemesi soyad belirleme yetkisini anne veya babaya verir. Birinci çocuk için belirlenen soyadı diğer çocuklar için de uygulanır. Boşanma halinde eşlerin evlilikte seçtikleri aile adını kullanmaya devam etme hakları vardır. Boşanan kişi evlilik öncesi soyadını kullanmak istediğini beyan ederse bu da mümkündür.⁶⁶

Avrupa toplumundan farklı bir kültürel yapıya sahip olan ve geleneklerine bağlılığı ile bilinen ve ataerkil yapısını muhafaza eden Japonya’da da evlenen kadının soyadına ilişkin benzer bir tartışma bulunmaktadır. Konuya ilişkin Japonya’daki hukuki düzenleme ve uygulama Japon Medeni Kanunu ve Japon Aile Sicil Kanunu çerçevesinde şekillenmektedir. Japon Medeni Kanunu’nun 750. maddesinde karı ve kocanın evlilik sürecinde kadının ya da kocanın soyadını kullanacağı hükmüne yer vermiştir. Japonya Aile Sicili Kanunu’nun 74. maddesi gereği çiftler evlilik başvurularında aile soyadı olarak ortak kullanacakları soyadını yazmak zorundadırlar. Bu uygulamanın kadın ve erkekten birinin evlendikten sonra ortak soyadı kullanabilmeleri için eski soyadlarından vazgeçmek zorunda kalmaları nedeniyle kişilik haklarına aykırı olduğu iddiasıyla dava konusu yapılmıştır. Gerek 2015’te gerekse 2021’de Japon mahkemeleri (2015’te yerel mahkeme, 2021’de

62 a.k., s. 122.

63 Helvacı – Kocabaş, *Franstz, Alman, İsviçre...*, s. 619 – 620.

64 Güler, *Türk Hukukunda Kadının Soyadına İlişkin Gelişmeler...*, s. 18 – 19.

65 Alman MK madde1355/3’den aktaran Nazan Moroğlu, “Kadının Kimlik Sorunu ‘Kadının Soyadı’”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.99, 2012, s.8; Helvacı – Kocabaş, “Fransız, Alman, İsviçre...”, s. 620 – 622.

66 Moroğlu, *Kadının Kimlik Sorunu...*, s. 8 – 9; Helvacı – Kocabaş, *Franstz, Alman, İsviçre ...*, s. 626.

Anayasa Mahkemesi), sorunun temelde bireylerin kişilik hakları ile kamu yararının çatışmasından ibaret olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çatışmada kamu menfaatinin üstün tutulması gerektiği ifade edilerek geleneksel kuralların korunması yönünde hükme varılmıştır⁶⁷.

Sosyalist rejimin etkili olduğu Çin Halk Cumhuriyeti’nde ise kadınlar 1950’lerden itibaren evlendiklerinde soyadlarını değiştirmek zorunda değildirler. Doğumla kullanmaya başladıkları soyadlarını evlendikten sonra da kullanmaya devam ederler. Çin’de her ne kadar kadınların evlendikten sonra kocalarının soyadını almak zorunda olmamaları toplumda ataerkil yapının gücünün kırıldığı şeklinde yorumlansa da evlilik içinde doğan çocukların babalarının soyadını alıyor olmasıyla “örtülü ataerkil” anlayışın devam ettiği ileri sürülmektedir.⁶⁸

4. YEKNESAKLAŞAN HUKUK, YEKNESAKLAŞAN TOPLUMLAR: AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI BAĞLAMINDA TÜRK MEDENİ KANUNU’NUN ŞEKİLLENMESİ

Yukarıda detayları ile açıklandığı üzere Türkiye’de evlenen kadının evlenmeden önceki soyadını kullanmaya devam etmesi uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda 2013 yılında Türk Mahkemelerinin içtihat değiştirmesiyle mümkün hale gelmiştir. Böylece evli kadın ve erkekler doğumla kazandıkları soyadını taşımaya devam ederek aile birliği içinde ayrı ayrı soyadlarına sahip olabilmektedirler.

Farklı toplumlardaki aileleri aynı uluslararası aile hukuku kurallarına uydurma eğilimi kültürel rölativizm bağlamında tartışılmaya müsaittir. Kültürel rölativizm, insan haklarının evrenselliği ilkesinin eleştirisini barındırır. Bu eleştiri ilk kez Amerikan Antropoloji Derneği tarafından dile getirilmiştir. Amerikan Antropoloji Derneği, farklı kültürler içinde yetişen kişilerin kendi kültürel değerleri çerçevesinde kurup geliştirebildikleri bir yaşamda ancak özgür olabileceklerini ve kendilerini gerçekleştirebileceklerini ileri sürerek insan haklarının evrenselliği iddiasını eleştirmiştir.⁶⁹ Amerikan Antropoloji Derneği’nin işaret ettiği en temel husus, farklı değerlerin yargılanabileceği bilimsel bir zeminin olmamasıdır. Bu bağlamda farklı toplumların birbirinden farklı değerlerinden herhangi birinin diğerlerinden daha üstün olduğu ispat edilemez.⁷⁰ Evrensel İnsan Hakları kapsamındaki düzenlemeler

67 Saiko SAIBANSHO, “Same Surname Case”, *Harvard Law Review*, V. 135, I. 5, 2022, s. 1504 – 1505.

68 Qi Xiaoying, “Neo-Traditional Child Surnaming in Contemporary China”, *Sociology*, V. 2, N. 5, 2018, s. 1004 – 1005.

69 Emily Cowall – Priscilla Medeiros, Invitation to Cultural Anthropology, *American Anthropology Association, American Anthropological Association*, 2017, ss. 1 -15, s. 8 – 9; Jack Donnelly, Cultural Relativism and Universal Human Rights, *Human Rights Quarterly*, V.6, N.6, ss. 400 – 419, s. 401 – 402, 411 – 412.

70 Juin H, Steward, “Comments on the Statements on Human Rights”, *American Anthropologist*, V.5, N.2, 1948, s. 351.

Avrupa merkezli değerleri için olduğu için bu düzenlemeleri yasalar aracılığıyla iç hukukuna taşıyan devletler de ulusal hukuklarında bu değerlere uygun bir toplumsal düzen kurmaktadır. Bu durum dolaylı olarak farklı toplumların yasalar aracılığıyla ortak bir yapıya büründürülmesini beraberinde getirdiği için haklı bir eleştiriye tabi tutulmaktadır.⁷¹

Küreselleşme ile farklı toplumların yaşam tarzlarının yakınlaşması bu gelişmeleri beslemektedir.⁷² Ayrıca Avrupa’da aile hukuku alanında da ortak hukuk oluşturma girişimleri bulunmaktadır.⁷³ Normatif anlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin aile hukukuna ilişkin verdiği kararlar çerçevesinde, Mahkemenin yargı yetkisini tanıyan ülkelerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi özelinde bir yeknesaklaşma eğiliminin olduğu da görmezden gelinemez. Yeknesaklaşan hukuk toplumlardaki uygulamaları da yeknesaklaştırmaya zorlamakta ve toplumların yapısını bütünüyle Avrupa’nın insan haklarına yüklediği değerlere uygun dönüşüme zorlamaktadır. Bu zorlama farklı toplumlardaki insanların davranışlarını evrensel bir etik anlayışına uyarladığı iddiasını taşır. Bununla birlikte temelde Avrupa kültürü, değerleri ve aile yapısı dünyaya yayılmaktadır.

Evrensel etik anlayışının temelinde yer alan Avrupa’nın insan hakları anlayışı klasik liberalizme dayanır. Formel üniterliği hedefleyen bu yaklaşım bireyselci doktrini temel alır.⁷⁴ Ancak bireyselci doktrinin güçlü devletler lehine “gizli global eşitsizliği” içermesi ve Avrupa’nın bazı toplumsal sorunları çözümsüzlüğe taşıdığı haklı eleştirilerinin yanına⁷⁵ Avrupa’daki aile yapısının bozulmasına, evliliklerin azalmasına ve boşanmaların artmasına da katkı sunmaktadır.⁷⁶

Evrensel etik anlayışını eleştiren kültürel rölativizmin radikal olmayan bir türü daha vardır. Buna göre her değer evrensel olmadığı, bazı değerlerin evrensel

71 Michael Ignatieff, *The Tanner Lectures On Human Values*, Princeton University, 2000, s. 288.

72 Mücahit Gültekin – Meryem Şahin, *Türkiye’de ve Dünyada Kadına Şiddet*, SEKAM, İstanbul, 2015, s. VII.

73 Avrupa’da özel hukuk alanında pek çok alanda ortak hukuk ilkeleri oluşturulmaya çalışıldığı gibi aile hukuku alanında da ilkesel düzeyde ortak hukuk oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bkz. Commission on European Family Law, <http://ceflonline.net/principles/>, Erişim Tarihi: 07.08.2023.

74 Zuhâl Kişin Köseoğlu, *Gözlerinizi Dünyaya Kapatamazsınız*, Etik Hukuk ve İnsan Hakları, (Ed.: Betül Çotuksöken - Gülriz Uygur) Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2021, s.102 – 103; Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, (Çev.: Arzu Tüfekçi), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006, s. 45; Emre Berber, “İnsan Haklarında Hümanizmin ve Liberalizmin İzleri”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, M. Fatih Uşan’a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı, S. 2, 2022, s. 330.

75 Anatoly Kovler, *Human Rights In A Contemporary Society and European Values: Critique of Eurocentrism*, Center for EU – Russia Studies, University of Tartu, 2011, s.15; Rowan Cruft, “Human Rights, Individualism and Cultural Diversity”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, V. 8, I.3, 2005, s. 266 – 267; Jaya Ramji-Nogales, “Undocumented Migrants And The Failures Of Universal Individualism”, *Valderbilt Journal of Transnational Law*, V. 47, I. 3, 2014, s. 711 – 712.

76 Shelly Lundberk – Robert A. Pollak, “The Envolving Role of Marriage: 1950 - 2010”, *The Future of Children*, V. 25, I. 2, ss. 29 - 50, s. 31 – 32.

olduğunu ve demokrasi, düşünce ve ifade hürriyeti gibi kadın erkek eşitliğinin de evrensel değerlerden olduğunu ifade etmektedir.⁷⁷ Toplumların kendi geleneklerine, örf-adedine, dini, ahlaki, etik değerlerine uygun olarak gelişmiş aile hukukları vardır. Farklı kültürel değerlere sahip toplumlarda düzenin ve huzurun sağlanmasında tek tip kanunların aynı ölçüde başarı göstermesi mümkün olmadığından, halihazırda yeknesak milletlerarası bir aile hukukunun bulunmadığı bir gerçektir.⁷⁸

Kültürel rölativizm tartışmalarının varlığına karşın yukarıda anlatıldığı üzere AİHM'nin, AİHS'deki kişilik haklarıyla ayrımcılık yasağını birlikte yorumlayarak, evlenen kadının soyadı konusunda verdiği hükmü Türk Anayasa Mahkemesi de aynen benimsemiş ve evrenselci doktrinin ileri sürdüğü ortak hukukun inşasına bir tuğla daha eklemiştir.

Evlilik belirli şartları taşıyan/belirli bir olgunluk düzeyinde olan kişilerin bilinçli şekilde ve açık iradeleri ile kurdukları aile adı verilen yeni bir oluşumun ilk adımıdır. Diğer bir ifade ile bir kişi evlenerek hukuki, ahlaki ve sosyal yönleri olan aile kurumunu oluşturmakta ve bazı haklara sahip olurken bazı sorumluluklar altına girmektedir.⁷⁹ Bu nedenle hukuki, sosyal ve psikolojik pek çok alanda birliğin kurulmasından beklenen toplumsal ve bireysel sonuçlar bulunmaktadır. Taraflar evlenmekle ortaya çıkacak sorumlulukları yerine getirmekle yükümlü hale gelmektedirler. Bireyler evlilik sözleşmesi ile yeni bir birlik kurduklarının farkında olmalı ve bunun sorumluluklarını yerine getirme bilincini taşımalıdır. Nitekim aile birliği kurumunun taraflarının evli değilmiş gibi davranmaları ve aile birliğinin getirdiği sorumlulukları yerine getirmemeleri, hukuki yaptırımların dışında tarafların sosyal, psikolojik ve ekonomik beklentilerine bağlı olarak ikili ilişkilerinde sorunlar yaşamalarına ve aile birliğinin bozulmasına varan yıkıcı sosyal sonuçlara yol açmaktadır. Ayrıca Medeni Kanun'a göre eşlerin evlilik birliği içinde kendilerine düşen sorumluluklarını yerine getirmemeleri boşanma sebebi olmanın yanında, hukuken kusurlu davranış kabul edildiğinden yoksulluk nafakası ve manevi tazminat gibi maddi bazı yaptırımlara da konu olmaktadır.⁸⁰

Aile soyadının toplumsal ve psikolojik yönleri göz ardı edilemez. Kişilerin taşıdıkları soyadı, aile üyelerinin kendilerini ailenin bir parçası saymalarını ve toplumun onları aynı ailenin üyesi kabul etmesini büyük ölçüde etkiler.⁸¹ Sağlıklı aileler kadın ve erkeğin kişiliklerini yok etmeden aile birliğini önceleyebilen yetişkinlerce kurulabilir.

77 Lahcen Oulhaj, "Hümanizm ve Kültürel Rölativizm", *Evrensellik ve Tekillik Arasında İnsan Hakları*, (Çev.: Ertuğrul Cenk Gürçan), (Ed. Ali Sedjari), İmaj Yayınevi, s. 54 – 55.

78 Turgut Akıntürk – Derya Ateş, *Türk Medeni Hukuku – Aile Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2022, s.7.

79 Bilge Öztan, *Aile Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2015, s.185.

80 Hüseyin Hatemi – Burcu Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013, s. 96 – 115.

81 Göztepe, s. 118; Nuray Sakallı – Heyyem Hürriyetoğlu – Fulya şat, Evlilikte ve Boşanmada Kadınların Soyadı Değişimi Üzerine Sosyal Psikolojik Bir Derleme, *Nesne Psikoloji Dergisi*, C. 9, S.22, s. 886.

5. KİŞİLİK HAKKI VE AİLE SOYADI

Önad ve soyad toplumda bireylerin diğerlerinden ayrılmasını sağlayan ve bir aileye mensubiyeti belirten kişilik sembolleridir.⁸² Özellikle Türk toplumunda hâlâ devam eden geleneklerde evleviyetle soyadlar olmakla birlikte önadlar dahi bir ailenin devamını yansıtmaktadır. Dedenin adının toruna koyulması, anneannenin ve daha çok da babaannenin adının toruna koyulması hep kök aile ile çekirdek ailenin bağına yansıtan ve bu bağı devamının toplum içinde bir saygınlık meselesi olarak kabul edilmesinin sonuçlarındandır.⁸³ Soyad ise bir ailenin soyunu temsil ettiği için önemli kabul edilmiş, sosyal ve psikolojik bir bağı/bütünlüğü yansıtmıştır.

Kadının soyadı, hukuken kadının kişilik hakları kapsamında yer alır ve korunur.⁸⁴ 2525 Sayılı 1934 tarihli Soyadı Kanunu 1. maddesinde “Her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur.” hükmüne yer vermiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 187. maddesi de iptal edilmeden önce evlenen kadının kocasının soyadını alacağını öngörmüştü. Bu durum erkeğin kişilik hakkının yasa tarafından kadının kişilik hakkından üstün tutulduğu yönünde eleştiri ve dava konusu olmuştu. Kişilik haklarının korunması söz konusu olduğunda kadının kişilik haklarının da erkeğin kişilik hakları kadar korunmaya değer olduğuna kuşku yoktur. Erkeğin soyadının üstün tutulmasında, “aile birliğinin korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi başta olmak üzere, nüfus kayıtlarının düzenli tutulması, resmî belgelerde karışıklığın önlenmesi ve soyun belirlenmesi gibi kamu yararı ve kamu düzeni” gerekleri olduğu ileri sürülmüştür.⁸⁵ Günümüz koşullarında bu gerekçelerin bazılarının etkinliği oldukça azalmıştır. Özellikle nüfus kayıtlarının düzenli tutulması, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarasının varlığı ve dijital sistemin kullanılmaya başlanmış olmasıyla çözülmekte, eski nüfus kütüklerine gerek görülmemektedir.

Evlenen kadının soyadını değiştirmek zorunda kalması kadının kişilik hakkına getirilmiş bir sınırlandırma iken evlenen erkeğin soyadını değiştirmemesi erkeğin kişilik hakkının korunması sonucunu doğurmaktadır. Diğer bir ifade ile evlenmekle kadının ve erkeğin soyadları bağlamında bir kişilik hakkı çatışması doğmakta ve devlet bu çatışmayı erkeğin lehine çözmekteydi.⁸⁶ Devletin erkeğin kişilik hakkı lehine kadının kişilik hakkı aleyhine tercihte bulunması ayrımcılık yasağının ihlalini oluşturmuştur. Burada kadın ve erkeğin kişilik haklarına ilişkin olarak karşımıza çıkan anayasal hak çatışmasına ilişkin hakkaniyetli bir çözüm bulunmadan önce çözüm önerisinin içereceği temel değere karar verilmelidir.

82 Sinan Sami Akkurt – Kemal Erdoğan – Hüseyin Tokat, *Medeni Hukuk*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 274 – 275.

83 Umut Balcı Batman, “Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları (Sosyo-Kültürel ve Dilbilimsel Bir Yaklaşım)”, *Diyalog Dergisi*, S.2, 2014, s. 111 - 112.

84 Bilge Öztan, *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 277; Serap Helvacı, *Medeni Hukuk*, Legal Yayınları, İstanbul, 2023, s. 101; Süleyman Yılmaz, *Medeni Hukuk – II Kişiler Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 174.

85 Ümit Gezder – Maja Halmlund, Evlenen ve Boşanan Kadının Soyadı Meselesi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.6, S.10, 2021, s. 235.

86 Abik, *Kadının Soyadı ve ...*, s. 93.

Bu bağlamda temel olarak tercih edilmesi gereken değer bireysellik mi olmalı yoksa aile birliği değeri mi olmalıdır? Bireysellik değerini öncelersek yukarıda da ifade edildiği üzere pek çok ülkede uygulandığı gibi evlenen çiftlerin ortak bir aile soyadı taşımak zorunda olmadığını kabul etmemiz gerekir. Bu durumda evlenen kadın ve erkek soyadlarını değiştirmeyerek, doğdukları aile ve akrabaları ile kurdukları bağın toplumsal görünürlüğünü devam ettirmek için, doğumla kazandıkları soyadları ile evlilik sonrasında da yaşamlarına devam edebileceklerdir.⁸⁷ Bu tercih evlenen kadın ve erkek açısından bazı pragmatik kolaylıklar sağlasa da aile birliği değerinin zayıflamasına sebep olacaktır. Nitekim aile soyadı evlenen kadın ve erkek için olduğu kadar çocuklar ve toplum için de ailenin bütünlüğünü ifade eden sembolik ve psikolojik bir etkidir. Bu sembolik etken ortadan kalktığında evlilik içinde tarafların psikolojik bağlılığında, çocuklar gözünde ve toplum nazarında kadın ve erkeğin bireysellikleri çok daha baskın kılınmış olacak ve aile birliği bir parça daha ötelenmiş olacaktır. Bu durum boşanmaların arttığı, aile birliğini korumanın çeşitli yollarının arandığı günümüzde ailenin korunması amacına hizmet etmeyecektir. Elbette aile birliği bağı sadece aile soyadına indirgenemez ancak evlenen kadın ve evlenen erkek nikah akdi ile yeni bir kurum oluşturduklarının ve oluşturdukları aile kurumu için bazı fedakarlıkları yapmaları gerektiğinin bilincinde olmalıdırlar.⁸⁸

Bu birlik diğer özel hukuk sözleşmeleri ile kurulan birliklerden farklı olarak devlet tarafından özenle düzenlenir. Öyle ki daha sözleşme yapılırken bazı şekil şartları koyulmuştur. Nitekim evlilik akdi diğer özel hukuk sözleşmelerinden farklı olarak düzenleme serbestliği olmayan bir sözleşmedir. Taraflar evlilik akdi ile kanunda kurulmamış ya da düzenlenmemiş bir ilişkiyi veya kurumu kendi aralarında anlaşarak oluşturamazlar. Evlilik sosyolojik yönüyle toplumun, hukuki yönüyle de devletin kontrolü altında tutulan bir kurumdur. Evliliğin kuruluşundaki şekil esaslarından evlilik içindeki mal rejimine, eşlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı vazifeleri gibi pek çok husus devlet tarafından koyulan kurullarla geniş ölçüde düzenlenmiştir.⁸⁹ Diğer taraftan toplumsal gelenekler, örf – adetler aile konusunda belirleyici pek çok kuralı içermeye devam etmektedir.

Zamanın ve koşulların değişmesiyle toplumun beklentileri ve aile yapısı da değişmektedir. Devletin koyduğu hukuk adalete uygun olarak bu değişime ayak uydurmak zorundadır. Aksi halde hukuk kuralları ya metruk kalır ya bireyler bunlara uymadıkları için çeşitli yaptırımlara çarpıtılırlar veya bu kuralları dolanmak için hukuka aykırı bazı yollara başvururlar. Bu durumda hukuk kuralı hukukun asli amacı olan toplumda huzurun ve düzenin korunması amacına hizmet etmemiş olur. Ancak burada önemli olan değişimin toplumdaki gelen gerçeğe bağlı olarak gerçeğe gerçeğleşmesidir. Aileye ilişkin değişim nihayetinde toplumun tümünü değişime

87 Hayley Davies, “Children, Family and Kinship”, *Sociology*, C. 45, S.4, 2011, s. 555.

88 Oğuzhan Pehlivan, *Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 176.

89 Akıntürk – Derya, *Aile Hukuku*, s. 8; 59 – 317; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2022, s. 7 - 8.

zorlayan bir etki oluşturacağından bu alana ilişkin yapılacak düzenlemelerin bireyler ve toplumun tümü üzerindeki olası etkileri üzerine daha derin ve değer odaklı düşünülmelidir.

Evlilik akdinin oluşturacağı aile kurumun en önemli özellikleri *süreklilik ve birlik ilkeleridir*.⁹⁰ Bu ilkeler toplumsal düzen için ailenin taşıması gereken nitelikler olarak karşımıza çıkar. Ailenin sürekliliğinin sağlanması için evliliğin yürümesini ve boşanmaların azalmasını sağlayacak tedbirlerin bireyler ve devlet tarafından alınması gerekir. Birlik ilkesi gereği taraflar, aile birliğinin mutluluğunu sağlama, aile giderlerine maddi güçleri ölçüsünde karşılama, çocukların bakımına katkı sunma ve eğitim ve gözetimlerine beraberce özen gösterme yükümlülüğü altına girerler.⁹¹ Taraflar, üstlendikleri bu sorumlulukları evli kaldıkları müddetçe yerine getirmek zorundadırlar.⁹² Hem süreklilik hem de birlik ilkelerinin korunabilmesi için aile bağlarının güçlendirilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Birliği güçlendirecek ekonomik, sosyal, psikolojik ve sembolik argümanların kullanılması bir gerekliliktir. Aile soyadının da aile birliğinin psikolojik ve sembolik bir unsuru olduğu için korunmasında fayda olacaktır. Aile birliği değerinin tarafların kişilik hakları karşısında üstün tutulması ve evlenen çiftlerin ortak bir aile soyadının olması bu nedenle önem taşır.

AİHM'nin, evlenen kadın ve erkeğin kişilik hakları ve aile soyadını karşılaştırılıp hangisine üstünlük tanınacağına dair içtihadını AİHS'ne dayandırdığını ve AİHS'nin de bireyselci kültürün şekillendirdiği liberal değerleri barındırdığını ifade etmek gerekir. Bireyselcilik kültürünün hâkim olduğu toplumlarda, kişiler kendilerini toplumdan bağımsız birer varlık olarak tahayyül ederler.⁹³ Kişilerle çekirdek aileleri arasında dahi bir mesafe vardır. Bireyselleşmek bu mesafeyi koymayı ve korumayı gerektirir. Nitekim toplumlarda bireysellik arttıkça yaşlı ebeveynlere bakım azalmakta, geniş aile yapısı yerini çekirdek aileye bırakmakta ve aile bireyleri arasındaki duygusal ve psikolojik bağ zayıflamaktadır.⁹⁴ Bununla birlikte Batı'da bireysellik olgunlaşma, kendi kendini kontrol edebilme ve gelişme anlamlarına gelir. Kendi hayatının kontrolünü ve sorumluluğunu alabilen kişiler bireyselleşmiştir.⁹⁵ Ancak bireyselleşmenin getirdiği yalnızlaşma/atomize olma Hegel ve Tocquevelli'nin ortak olarak ifade ettikleri üzere, modern devletin muazzam büyüklükteki bürokratik araçlarıyla insanların yaşamını yukarıdan aşağıya düzenlemesini ve uysal özneler üretmesini kolaylaştırır.⁹⁶ Önemli sosyologların ve politika bilimcilerin ifade ettiği

90 Akıntürk – Ateş, *Aile Hukuku*, s. 9 – 17.

91 Medeni Kanun 185. madde.

92 Öztan, *Aile Hukuku*, s. 327.

93 Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 61 – 64.

94 Dharm P. S. Bhawuk, "Individualism and Collectivism", *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*, Sage Publications, 2004, s. 2 – 3.

95 Dana Villa, "Hegel, Tocqueville and 'Individualism'", *The Review of Politics*, V. 67, N.4, 2005, s. 664.

96 Villa, *Hegel, Tocqueville and ...*, s. 673 – 674.

üzere modern dünyanın getirdiği yalnızlaşmanın insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri vardır.⁹⁷ Yalnızlaşan ve ben merkezci bir anlayışla tüketim toplumunun kaçınılmaz bir parçası haline gelen insanlar, başta kaygı bozukluğu/anksiyete olmak üzere farklı hastalıkların potansiyel taşıyıcısı haline gelmektedirler.⁹⁸

Bireyselcilikte kişilerin ön planda tutulduğu ve tüm hak ve özgürlükler konusunda aile, devlet gibi sosyal gruplardan öncelikli olduğu kabul edilir.⁹⁹ Evlenen çiftlerin doğumla kazandıkları soyadlarını kullanmaya devam etmeleri ve ortak bir aile soyadı almamaları bireyselci doktrini güçlendiren bir uygulama olacaktır. Ancak toplumsal yapının dolayısıyla aile birliğinin korunmasında sembolik olduğu kadar psikolojik bir önemi de olan aile soyadının kullanılması aile birliğini değerini, bireyselci doktrin karşısında dengelemeye yardımcı olacaktır. Elbette aile soyadını korumayı amaçlarken evlenen kadın ve erkeğin kişilik haklarına ayrımcılığa sebep olmadan olabildiğince cüzi bir müdahalede bulunulmalı ve aile soyadının yanında eşlerin doğumla kazandıkları soyadları da kullanılabilir olmalıdır. Aile birliği değeri öncelendiğinde taraflardan birinin soyadı aile adı olarak seçileceği için kişilik haklarında ortaya çıkan çatışmada pratik uyuşum ilkesi çerçevesinde her iki hakta en az sınırlama yapılarak ve optimal fayda ile dengelenin¹⁰⁰ sağlanması yerinde olacaktır.

6. EŞİTLİK KAVRAMI VE KADIN - ERKEK EŞİTLİĞİ

Eşitlik kavramı Antik Çağ'da vatandaşların eşitliği, Orta Çağ'da Tanrı önünde eşitlik ve Modern Çağ'da kanunlar karşısında eşitlik olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁰¹ Ayrıca eşitlik mutlak eşitlik ve nispi eşitlik şeklinde anlamsal olarak da farklı şekillerde karşımıza çıkar. Eşitlik kavramı Batıda özellikle Fransız İhtilali sonrasında yayılmıştır. İngiliz Haklar Bildirgesi'nde (1689) eşit haklardan bahsedilmemişken Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde (1776) ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde (1789) eşit haklardan bahsedilmiştir. Ancak Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde “*people*” yerine “*all man*” ifadesinin kullanılmış olması

97 Lijon Song, “Social Capital and Psychological Distress”, *Journal of Health and Social Behavior*, V. 52, N. 4, s. 478.

98 Beste Çebi, “Toplumsal Bir Rahatsızlık Biçimi Olarak Anksiyete Bozukluğu ve Kaygı Toplumu”, *Sosyologca*, C. 7, S. 13 – 14, 2017, s. 357 – 362; Ivan Illich, *Tüketim Köleliği*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1978, s. 24.

99 Bhawuk, *Individualism and Collectivism*, s. 4.

100 Sibel Coşkun Yılmaz, *Anayasal Hakların Çatışması*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023, s. 423 – 431.

101 Antik Yunan'da toplumun farklı sınıflara ayrıldığı ve bu sınıflar arasında eşitliğin söz konusu olmadığı bilinmektedir. Bu dönemde sadece vatandaşların eşitliğine indirgenen sınırlı bir toplumsal sınıf için eşitlik kavramından bahsedilebilir. Bkz. Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s. 19 -20; Eşitlik kavramı tarihsel süreçte farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Antik Yunan'da vatandaşlar arasında eşitlik anlayışı ile karşımız çıkmışken, bu anlayış Orta Çağ'da “Tanrı önünde eşitliğe”, burjuva devrimi ile “yasa önünde eşitliğe” ve nihayetinde sanayi devrimi sonrasında “fırsat eşitliğine” şekline bürünmüştür. Bkz. Sibel İnceoğlu, “Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı Çerçevesinde Af, Şartla Salıverme, Dava ve Cezaların Ertenilmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 18, 2001, s. 41.

kadınların dışlandığı iddiasıyla eleştirilmiştir.¹⁰² Kadınların insan olmak açısından erkeklerle eşit birer varlık olduklarının kabulünün yaygınlaşması ise hazırlığında kadınların da rol aldığı Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin yaygınlaşması ile olmuştur.¹⁰³

Genel anlamda eşitlik kavramında en az iki varlık birbiriyle kıyaslanmaktadır. Kıyaslanan varlıkların da her açıdan aynı olduğu düşünülmemelidir. Kıyaslanan varlıklar belirli özellikleri bakımından aynı olduklarında bu unsurlar açısından eşit kabul edilirler.¹⁰⁴ Eşitliğin tespiti açısından kıyaslanan özellikler her zaman nesnel özellikler olmak zorunda değildir, öznel yani insanların yükledikleri değerlere ilişkin şeyler de kıyaslanabilir.¹⁰⁵ İnsan onuru bakımından eşitlik, öznel bir değerın eşitlenmesi açısından eşitlik olarak karşımıza çıkar.

Doğal hak teorisinin yansıması olan “Tüm insanlar eşittir” öznel değeri özellikle anayasacılık hareketlerinin geliştiği 17., 18. ve 19. yüzyıllarda hukuki alana kanun önünde eşitlik olarak yansımış ve bunun sonucu olarak da devlet tarafından herkese eşit işlem yapılması hedeflenmiştir.¹⁰⁶ Kanun önünde herkese eşit davranılması uygulaması adalet kuramının da temel unsurlarından kabul edilmiştir.¹⁰⁷ Batıda eşitlik kavramının adaletin özü olduğunu kabul eden görüşler denkleştirici ve dağıtıcı adalet anlayışlarını temel almışlardır.¹⁰⁸

Kadının erkekle eşit olup olmadığı kadim bir tartışma konusu olmuştur. Antik Yunan Aristo aile içinde erkek – kadın ilişkisini, efendi-köle ilişkisine benzer şekilde açıklamıştır. Kadın zayıf akıllı, susması gereken ve kocasıyla arkadaş olabilen ancak doğası gereği kocasının yönetiminde olması gereken bir varlıktır.¹⁰⁹ Platon’a göre ise kadın ve erkek doğaları gereği eşit değildir.¹¹⁰ Orta Çağ Avrupası’nda dinlerin ve feodal devletlerin toplumsal yaşam üzerinde baskın etkisi olmuştur.¹¹¹ Hristiyanlıkta

102 Declaration of the Rights of Man – 1789, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp, Erişim Tarihi: 27.07.2023; Lynn Hunt, İnsan Haklarını İcat Etmek, (Çev.: Emir Albal), Lykeion Yayınları, Ankara, 2021, s.15.

103 United Nations, “Women Who Shape the United Declaration of Human Rights”, <https://www.un.org/en/observances/human-rights-day/women-who-shaped-the-universal-declaration>, Erişim Tarihi: 27.07.2023.

104 Andrew Heywood, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Felix Kitap, Ankara, 2020, s.97.

105 Merih Öden, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 20 – 21.

106 Öden, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, s.25.

107 Roberto Mangabeira Unger, “İzonomi ve Adalet”, (Çev.: Murat Önderman), *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, (Ed.: Hayrettin Ökçesiz), Alkım Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 400.

108 Lnydall Lorna Tammelo, “Adaletin Özü Olarak Eşitlik”, (Çev.: Murat Önderman), *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, (Ed.: Hayrettin Ökçesiz), Alkım Yayınları, İstanbul, 1997, s. 396.

109 Alaeddin Şenel, *Eski Yunan’da Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970, s. 442.

110 Nihal Petek Boyacı, “Platon’da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz, S. 18, 2014, s. 210 – 211.

111 Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, s. 28.

kadının yerine değinmeden önce bu ilahi dinin öğretilerinin günümüze gelirken bazı bozulmalar yaşadığını belirtmek gerekir. Kadının yerini, Hristiyanlık teorisinde kadın ve Hristiyanlığın uygulanmasında kadın olarak iki farklı analize tabi tutmak gerekir. Hristiyanlık teorisinde kadın, bu dinin en önemli unsurlardan biridir. Çünkü bu dinin kutsal değerlerinden biri olan Hz. Meryem, temiz/saf ve dini bütün bir insandır. Ancak dünyevi iktidarların da etkisi ile Orta Çağ'daki uygulamada kadınlar erkeklerle eşit olmayan, erkeklere tabi olması gereken ve hatta kirli kabul edilen varlıklar olarak nitelendirilmişlerdir. Bu dönemde erkeklerle eşit olmaları bir yana insan olarak dahi kabul edilmemeleri yaygın bir görüş olarak benimsenmiştir.¹¹²

İslam, kadını ve erkeği Allah'a kulluk açısından eşitlemiştir. İslam'ın kurduğu toplumsal bütünlük içinde kadın ve erkek bazı konularda farklı hak ve sorumluluklara sahip kılınmışlardır. Kadın ve erkeklerin hak ve sorumluluklarının farklılığı ve hakimlik, devlet başkanlığı gibi bazı vazifelere kadınların getirilmesinin uygun bulunmuyor olması "İslam'da kadın - erkek eşitliği yoktur" iddialarına sebep olmuşsa da bu iddialar İslam'ın fitratı dikkate alarak kendi içinde kurduğu sistemin bütünlüğünü görmezden gelmektedir. İslam insanlar arasında üstünlüğün ancak takva ile olacağını belirterek tüm insanların aynı nefsten yaratıldığını ve insan olma değeri bakımından eşit olduklarını kabul etmiştir.¹¹³

Kadınlar, 18. yüzyıl Avrupası'nda örgütlü olarak erkeklerle eşit haklar talep etmişlerdir. Avrupa'da bu dönemde yayılan doğal hukuk teorisi, insanların kadın - erkek fark etmeksizin sadece insan olmakla haklara sahip oldukları fikrine dayansa da kadın haklarının tanınmasına ilişkin talepler kabul görmemiştir. 18. yüzyılda liberal erkek kuramcılarının önemli kısmı (John Lock gibi) hâlâ kadının mülkiyet, miras, çocukları üzerinde velayet gibi haklarının olmadığını ileri sürmüşlerdir.¹¹⁴ Bu kuramcılarının düşüncelerini eleştiren aydınlanmacı liberal feministler olarak isimlendirilen bir grup oluşmuştur. Bu grup kadın ve erkelerin doğal olarak eşit ve ontolojik olarak aynı olduklarını, aklen ve ruhen Tanrı tarafından erkeklerle eşit yaratıldıklarını ifade etmişlerdir.¹¹⁵ Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olacıklarına ilişkin düşünsel gelişim aydınlanma döneminde gerçekleşmiştir. Ancak gerçek etkisi 19. ve 20. yüzyıllarda kadın hareketinin ulusal ve uluslararası örgütlenme sürecinin hızlandığı dönemde, kadın - erkek eşitliğini kabul ettirmek üzere düzenlenen kongrelerde ortaya çıkmıştır.¹¹⁶ Nihayet 20. yüzyılın ikinci kısmında Birleşmiş Milletlerin cinsiyet eşitliği konusuna önem verip bunu yaymak için çaba göstermesiyle uluslararası arenada

112 Ameneh Baseri, "Semavi Dinlerde (İslam, Hristiyanlık, Yahudilik) Kadına Şiddet ve Saygının Karşılaştırılması Hakkında Araştırma", *KMO Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 16, Özel Sayı: 1, 2014, s. 124.

113 Mustafa Yayla, *İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik*, Çizgi Yayınları, Konya, 2011, s. 255 – 280; Recep Şentürk, *İsmet Ademiyettedir Haklarımız Varoluşumuzdandır*, İbn-i Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 65 – 68.

114 Donovan, *Feminist Teori*, s. 25 – 27.

115 Donovan, *Feminist Teori*, s. 33 – 48.

116 Rochefort, *Feminizmler Tarihi*, s. 35 – 39.

kadın erkek eşitliği yaygınlaşmaya ve normatif düzeyde uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde Avrupa'daki pek çok uluslararası anlaşmada ve bildiriye kadın - erkek eşitliğinden hareketle cinsiyete dayanan ayrımcılık yasağına yer verilmektedir.¹¹⁷

Ayrımcılık yasağı AİHS'nin 14. maddesi kapsamında “*Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ve diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.*” şeklinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nda ise ayrımcılık yasağına 10. maddede “*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.*” düzenlemesi ile yer verilmiştir. Görüldüğü üzere 1982 Anayasası ayrımcılık yasağı ile birlikte kadın - erkek eşitliğini ve devletin bu konudaki sorumluluğunu da ayrıca düzenlemiştir. Ayrımcılık yasağı özünde eşitlik ilkesinin ihlalini barındırır. Eşitlik insan haklarının, hukuk devleti ilkesinin, devlet karşısında vatandaşların eşit muamele görmelerinin bir gereği olması bakımından hukukun temel ilkelerinden biridir.¹¹⁸

AİHS kapsamında ele alınan vakıaların çoğunda cinsiyete dayanan ayrımcılık kadınlar aleyhine yapılmaktadır. Bununla birlikte az sayıda durumda ise erkekler aleyhine dezavantajlı muamele ile ayrımcılık yasağının ihlal edildiği görülmektedir.¹¹⁹ Kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanamadığı durumlarda ayrımcılık yasağının ihlal edilip edilmediği araştırılırken farklı muamelenin haklı ve makul bir gerekçeye dayanıp dayanmadığı incelenir. Ayrımcı muamele yapıldığına hükmedilmesi için yapılan farklı muamelenin makul bir gerekçeye dayanamaması beklenmektedir.

Kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapmanın yasak olması aileye ilişkin hukuki düzenlemelerde kadının ve erkeğin evlilik içindeki hak ve sorumlulukları düzenlenirken dikkate alınmaktadır. Aile içinde her konuda eşit olmak her sosyal gerçeklikte mümkün olmaz. Sosyal gerçeklik dikkate alındığında eşler arasında bir eşitlikten ziyade bir dengeden bahsetmek daha yerinde olacaktır. Aile içinde dengeler kendiliğinden kurulur. Her erkek ve her kadının birbirlerine karşı farklı yönlerden üstünlükleri olduğu gibi farklı yönlerden zayıflıkları da bulunmaktadır. Her ailenin kendi doğası vardır. Bu doğaya dışarıdan yapılan zorlayıcı müdahaleler ailenin dengesini ve ahenğini bozar. O nedenle kadın ve erkeğin birlikte hayat kurmasına ilişkin bir kurum olan aile kurumunda adaleti sağlayacak hukuki kuralları araştırırken kadın ve erkek arasındaki bu farklılıklardan ahenkli bir denge kurulmasını sağlayacak düzenlemenin ne olduğu sorgulanmalıdır. Daha önce de değinildiği üzere her insan

117 *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ...*, s. 327 – 349.

118 Sevi Bakım, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Cinsiyet Ayrımcılığı”, *Cevdet Yavuz'a Armağan*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S. 3, 2016, s. 3192.

119 *Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı*, s. 90.

ilişkisi bir iktidar ilişkisidir. Aile içindeki bu iktidar ilişkisinin dengesi tarafların karakterleri, maddi ve manevi koşulları gibi değişkenlere bağlı olarak şekillenir.

Bu bağlamda aile soyadı belirlenmesinde de devletin ailelerin dengesine müdahale etmemesi, evlenen tarafların kendi kararlarıyla aile soyadı konusunda bir uzlaşuya varmaları yerinde olacaktır. Evli tarafları eşitlemek için kadın ve kocanın doğumla kazandıkları soyadını kullanmalarına izin vermek, evlilik birliğinin ortak değerlerinden birini tamamen ortadan kaldıracaktır. Bu durum aile hukukunun temel ilkeleri olan birlik ve süreklilik ilkelerini zayıflatacaktır. Birlik ve süreklilik ilkelerinin aile kurumunun korunmasını sağlamlaştıracak ilkeler olduğu ve ortak soyadının toplum nezdinde bu ilkeleri güçlendiren sembollerden olduğu düşünöldüğünde, aile soyadından vazgeçilmemesi bir toplumsal gereklilik olarak karşımıza çıkar. Kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapılmadan aile birliğini koruyacak bir düzenlemenin yapılması kaçınılmazdır. Bunun için kadını ve erkeği kişilik haklarından fedakârlık etmek zorunda bırakmadan ve birini diğer karşıısında daha zor duruma düşürmeden aile birliğini koruyacak kadın ve erkeğin çatışan kişilik hakları çözüme kavuşturacak bir düzenleme için daha önce de ifade edildiği üzere pratik uyuşum ilkesinden yararlanılabilir. Sonuç ve öneri kısmında bu düzenlemeye ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİ

Yasa koyucuya öneride bulunurken toplum - hukuk ilişkisinde hukukun işlevinin bireyler, gruplar ve sınıflar arası ekonomik, sosyal ve siyasal çatışmaların adaletle giderilmesi olduğunu dikkate almak gerekir.¹²⁰ Bu kapsamda hem toplumun her kesiminden evlenen bireylerin hem de toplumun tümünün menfaatleri korunmalı ve dengelenmelidir. Burada amaç bireyleri ve toplumun tümünü mutlak olarak adaletle dengeleyebilecek bir yaklaşım bulmak ve hem bireyleri hem de toplumun tamamını tamamen mutlu etmek değildir. Hem bireyler hem de toplum için en yüksek hak dengesini kurabilmektir. Bu dengeyi bireyleri ve toplumsal gerçeklikleri dikkate almaksızın kurmak mümkün değildir. Elbette hak dengesi kurulurken her hakkın bir sorumluluk içerdigi gerçeği gözardı edilmeksizin hareket edilmelidir.¹²¹ Evlilik, bireyler için önemli kişilik haklarından biridir. Bu hakkın kullanılmasında bireyin bazı sorumlulukları üstlendiklerinin farkında olmaları gerekir. Aile birliği kurmanın yeni ve toplum açısından da önemli bir yapı oluşturmak olduğunun ve bu yapı için karşılıklı bazı fedakarlıklarda bulunmak gerektiğinin farkında olunmalıdır.

Konuya ilişkin öneri oluşturulurken bazı önemli hususlar dikkate alınmıştır. Bu önemli hususlardan ilki, kanunların toplumun tümüne hitap edeceği bilincinde

120 Artun Ünsal, "Hukuk ve Toplumsal Yaşam (Hukuksal İlişkilerin kaynakları üzerine Bir Deneme)", *Ankara, Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, C. 29, S.2, 1974, s. 164.

121 Henry Shue, *Temel Hakların Evrenselliği, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Türkiye Felsefe Kurumu, (Ed.: Ioanna Kuçuradi), Ankara, 2009, s. 59.

olmaktır. Çünkü özlü bir ifade ile “*Pirene dağlarının bir eteğinde adaletli sayılan, bir bakarsınız öteki eteğinde adaletsiz sayılmıştır*”¹²². Kişilerin evlilikle birlikte hem içinde yetiştikleri toplumların hem de içine doğdukları ailelerin etkisi ve karakterlerinin katkısıyla inşa ettikleri aile yapılarından beklentileri birbirinden farklı olacaktır. Nitekim yasa koyucunun kanunların genelliği ilkesinin bilincinde hareket etmesi ve evlenen kadının soyadının ne olacağı konusunda getirilecek düzenlemede Türkiye’nin farklı yerlerinde yaşayan ve farklı sosyo-ekonomik koşulları olan kadınların tamamının hayatında doğrudan etki edecek ve hepsine adil bir sonuç sağlayabilecek bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile ekonomik özgürlüğü olan, kariyer sahibi, doğumla kazandığı soyadı ile iş yaşamında tanınmış olan bir kadınla; sert ataerkil bir çevrede yetişmiş olan, iş yaşamında bulunmayan ve eğitim düzeyi düşük bir kadının aynı hukuki düzenlemede hakkaniyete uygun bir hükümle soyadlarının belirlenebilmesi beklenmektedir. Yapılacak düzenlemenin adalete yönelmiş olması ve toplum tarafından da kabul görmesi için farklı sosyo-ekonomik çevreleri dikkate almak kaçınılmaz bir önceliktir.

Bu kapsamda ataerkil sosyal yapının baskın şekilde devam ettiği geleneksel çevrelerde, kadınların erkeklerin soyadını almaları onların aile birliğinin kurulmasında ve erkeğin soyunun devamında önemli unsurlardan biri olarak kabul edilir. Bu sosyal çevrede kadının erkeğin soyadını almaması erkek için sosyal yaşamda küçük düşme sebebi olarak algılanabilmektedir. Nitekim bu sosyal çevrede evlilik içinde kadının baskın olduğu durumlarda dahi erkeğin soyadı aile soyadı olarak benimsenmiş olarak karşımıza çıkar. Ancak bu sosyal çevredeki kişiler evlenen kadının erkeğin soyadını alarak önemli bir kişilik hakkından feragat ettiğinin bilincinde değildirlere. Kadının evlenerek erkeğin soyadını alıyor olması normal olandır ve kadına getireceği zorluklar düşünülmez. Oysa ki kadının evlilik sonrası soyadının değişmesi onun kimlik kartını, ehliyetini, pasaportunu, banka kartlarını, vb. pek çok belgeyi değiştirmesini gerektirecektir. Bunların yanında kadının işiyle ilgili evlilik öncesi yaptığı çalışmalar ve eserleri varsa bu eserlerde eski soyadının bulunuyor olması kadının bilinirliğinin azalmasına neden olabilecektir. Bu da kadın için ayrıca bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Modern bir kültürel yapı içinde yaşayan kişilerse, bireyselliği yaşamlarında önemli bir değer olarak kabul ederler. Toplumun ataerkil yapıdan uzaklaşmış kesiminde kadının birey olarak evlilik sonrasında da soyadını değiştirmemesi beklenmektedir. Kadının evlenerek soyadını değiştirmek zorunda kalması kadına yapılan bir ayrımcılık ve bir küçük düşürücü muamele olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bu toplumsal kesimde yaşayan kadınlar, doğumla kazandıkları soyadı kişilik haklarını evlendikten sonra da korumanın bir gereklilik olduğunu düşünürler. Bu kültürel yapı içinde yetişen kadınlar evlendikten sonra da evlilik öncesi soyadlarını kullanmak isterler.

122 Pascal’dan aktaran: Rona Serozan, *Medeni Hukuk*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013, s. 39.

Ayrıca aile soyadının psikolojik ve toplumsal bir etkisi de evlilikle birlikte kadının, erkeğin soyadını almasıyla erkeğin toplum karşısında da kadına karşı sorumluluk hissetmesi ile ilgilidir. Bu durum erkeğin zihninde kendi soyadını taşıyan kadınla aralarındaki birliğin idrakini artırır. O kadar ki, taraflar evliliğin çok zora girdiği durumlarda ve hatta fiilen bittiği durumlarda bile hâlâ aynı soyadını taşıyor olmanın getirdiği sorumluluğu (birbirlerine ve/veya topluma karşı) hissedebilmektedirler.

Diğer taraftan ortak soyadı, ortak bir soy oluştururken aynı soya dahil olmanın simgesini de oluşturur. Her ne kadar ortak soyadı tek başına bireyi modern dönemin getirdiği toplumdan kopuk, yalnızlaşmış halinden kurtaramasa da aidiyet ve birlik gibi toplumcu kavramlara alan açarak bir denge kurmaya yardım eder. Böylece yasaya içkin değer aile birliği olur. Bireyi toplumdan bağımsız/kopuk yalnız bir insan olarak kurgulayan bireyselci kültürün daha fazla güç kazanması bu şekilde dengelenmiş olur.

Toplumsal yapının hızla dönüştüğü ve evlilikler içindeki güç ilişkilerinin değiştii günümüzde, kadının soyadı konusunda evli çiftlerin dengeyi nasıl kuracaklarına kanun zoruyla devletin karar vermesi uygun olmayacaktır. Nitekim sosyal yaşamın gereklilikleri çerçevesinde değişen ve dönüşen toplumsal yapı ile kanunların uyumsuz olması halinde hukukun asli amacı olan adil toplumsal düzenin sağlanmasından uzaklaşmış olacaktır.

Pratik uyuşum ilkesi çerçevesinde kişilik haklarının ölçülü şekilde dengelendiği ve aile birliği değerinin korunduğu bir düzenleme şu şekilde olabilir:¹²³

- Evlenen kadın ve erkek, kadının ya da erkeğin soyadını aile soyadı olarak seçer ve soyadı aile soyadı olmayan taraf kendi soyadını da aile soyadından önce kullanabilir,
- Çocuklar aile soyadını alırlar. 18 yaşından sonra dilerlerse nüfus müdürlüğüne verecekleri bir dilekçe ile soyadlarını, soyadı aile soyadı olmayan eşin soyadıyla değiştirebilirler.

Taraflar evlenirken aile birliği kurduklarının idrakinde olmalı ve ortak bir soyadı belirleyerek aile birliği değerini önceleyebilmelidirler. Nitekim Avrupa kaynaklı insan hakları anlayışının aşırı bireyselci yaklaşımı aile birliğinin Avrupa'da tehlikeye giren bir yapı haline gelmesinde etkili olmuştur. Bugün Avrupa'da ve Türkiye'de artan boşanma oranları ve zayıflayan aile yapıları önemli birer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁴ Böyle bir dönemde aile birliği bağını zayıflatacak düzenlemeler yerine aile birliğini güçlendirecek hukuki düzenlemeler yapılmalıdır. Aile birliğini

123 Yılmaz, *Anayasal Hakların Çatışması*, s. 428 - 435.

124 Metin Karaman, *Yozlaşan Avrupa Ailesi*, https://www.insamer.com/tr/yozlasan-avrupa-ailesi_815.html, Erişim Tarihi: 21.08.2023; Türkiye'deki boşanma oranlarının arttığına ilişkin istatistik için bkz. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-İstatistikleri-2022-49437&dil=1#:~:text=Boşanan%20çiftlerin%20sayısı%202021%20yılında,binde%202%2C13%20olarak%20gerçekleşti.,> Erişim Tarihi: 22.08.2023.

güçlendirmek için de aile birliğinin sembollerinden biri olan aile soyadını ortadan kaldırmamak gerekir. Nitekim bir aileye aidiyet duygusunun sembolik bir göstergesi olan aile soyadı, kişilerin ve çocukların aile bağlarının korunması açısından psikolojik ve toplumsal açıdan önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abik, Yıldız, *Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005.

Acabey, Beşir, “Türk Hukukunda Aile Soyadı (eşlerin ve Çocukların Soyadı)”, *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan, C. 19, Özel Sayı- 2017, s. 493 – 512.

Agamben, Giorgio, *Kutsal İnsan*, Ayrıntı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2020.

Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent. *Tanrı Devletinden Kral Devletine*, İmge Kitabevi, Ankara, 1991.

Akar, Kemal, *Soybağı Tespiti*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.

Akıntürk, Turgut ve Ateş, Derya, *Türk Medeni Hukuku – Aile Hukuku*, Beta Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2022.

Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev.: Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul, 2017.

Andrew, Edward, “Jean Bodin on Sovereignty”, *Republics of Letters*, V. 2, I. 2, 2019.

Arsava, Füsün, “BM Güvenlik Konseyi’nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi’nin Yetkilerinin Dayanağı ve Sınırları”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 13, S. 4, 2008.

Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-case-law-handbook_tr.pdf, Erişim Tarihi: 23.07.2023.

Bakım, Sevi, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Cinsiyet Ayrımcılığı”, *Cevdet Yavuz’a Armağan*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, S.3, 2016.

Balcı Batman, Umut, “Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları (Sosyo-Kültürel ve Dilbilimsel Bir Yaklaşım)”, *Diyalog Dergisi*, C. 2, S. 2, 2014.

Baseri, Ahmet, “Semavi Dinlerde (İslam, Hristiyanlık, Yahudilik) Kadına Şiddet ve Saygının Karşılaştırılması Hakkında Araştırma”, *KMO Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.3, 2014.

Bauman, Zygmunt, *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev.: Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011.

Berber, Emre, “İnsan Haklarında Hümanizmin ve Liberalizmin İzleri”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, M. Fatih Uşan’a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı, S. 2, 2022.

Berktaş, Fatma Gül, *Düşünme Etiği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2021.

Bhawuk, Dharm, Gelfand Michele, Nishii Lisa Hisae, Bechtold David, “Individualism and Collectivism”, *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*, Sage Publication, 2004.

Boyacı, Nihal Petek, “Platon’da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 18, 2014.

Commission on European Family Law, <http://ceflonline.net/principles/>, Erişim Tarihi: 07.08.2023.

Cowall, Emily, Priscilla Medeiros, “Invitation to Cultural Anthropology”, *American Anthropological Association*, 2017, s. 1-15.

Cruft, Rowan, “Human Rights, Individualism and Cultural Diversity”, *Critical Review Of International Social And Political Philosophy*, V. 8, I. 3, 2005.

Çalık, Tacettin, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 1, 2016.

Çataloğlu, Burcu Bahar, Güneş Peschke Seldağ, “30.09.2015 Tarihli HGK Kararı ve Sonrası Evli Kadının Soyadına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 69, S. 2, 2020.

Çebi, Beste, “Toplumsal Bir Rahatsızlık Biçimi Olarak Anksiyete Bozukluğu ve Kaygı Toplum”, *Sosyologca*, C.7, 2017, S. 13–14.

Darga, Muhibbe, *Anadolu’da Kadın*, YKY Yayınları, İstanbul, 2018.

Davies, Hayley, “Children, Family and Kinship”, *Sociology*, C. 45, S. 4, 2011.

Declaration of the Rights of Man – 1789, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp, Erişim Tarihi: 27.07.2023.

Donnelly, Jack, “Cultural Relativism and Universal Human Rights”, *Human Rights Quarterly*, V.6, N.6, s. 400–419.

Donovan, Josephine, *Feminist Teori*, (Çev.: Bora A., Ağduk Gevrek M., Sayılan F.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

Duralı, Teoman, *Din ve Felsefe – Bilim açısından Doğu ve Batı Medeniyetleri*, (Ed.: Erdoğan Coşkun, Aynur), Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay, İstanbul, 2022.

Dursunüst, Elif, “Kabul Edilme Sürecinde Türk Kanunu Medenisi”, *Usul İslam Araştırmaları*, S. 12, 2009.

Ekici, Bezar Eylem, “Anayasa Hukukuna Feminist Yaklaşımlar ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, (Ed.: G. Uygur – N. Özdemir), *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018.

Erbay, Hürol, Tarihsel Süreçte Dünyada ve Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme, *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, C.1, s.1–25.

Eren, Abdurrahman, *Anayasa Hukuku Dersleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Göçmen, Necla, *İlk Çağ’dan Günümüze Kadının Toplumdaki Konumu ve Düşünce Dünyasında Kadına İlişkin Bazı Görüşler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Gönül Yayıncılık, Ankara, 2022.

Gözler, Kemal, *Anayasa Hukuku Genel Teorisi*, Ekin Kitapevi, Bursa, 2011.

Gözler, Kemal, *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2022.

Göztepe, Ece, “Anayasal Eşitlik İlkesi Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 54, S. 2, 1999.

Güler, Zeynep, *Türk Hukukunda Kadının Soyadına İlişkin Gelişmeler Çerçevesinde Çocuğın Soyadı*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Gültekin, Mücahit, Meryem Şahin, *Türkiye’de ve Dünyada Kadına Şiddet*, SEKAM Yayınları, İstanbul, 2015.

Göztepe, Ece, Kadının ve Kadın Yurttaşın Hakları Bildirgesi Olympe De Gouges (7 Eylül 1791), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 45, S.1, 1996, s. 185–193.

Hatemi, Hüseyin - Kalkan Oğuztürk Burcu, *Aile Hukuku*. Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013.

Helvacı, Serap, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Anayasa Mahkemesinin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı”, *Public and Private International Law Bulletin*, V. 35, I.1, s. 157–169.

Helvacı, Serap, Gediz Kocabaş, “Fransız, Alman, İsviçre ve Türk hukuklarında Kadının Soyadı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, 2016.

Heywood, Andrew, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, (Çev.: Fahri Bakırcı), Felix Kitap, Ankara, 2020.

Statista, “Taking a surname after marriage after Germany”, <https://www.statista.com/statistics/1395914/men-women-taking-surname-germany/>, Kasia Davies, Erişim Tarihi: 08.08.2023.

Hunt, Lynn, *İnsan Haklarını İcat Etmek*, (Çev.: Eymür Albal), Lykeion Yayınları, Ankara, 2021.

Ignatieff, Michael, *The Tanner Lectures On Human Values*, Princeton University, 2000.

Işıқтаç, Yasemin, “Bir Hukuk Tanımı Vermenin Zorunluluğu”, *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, 1998.

Ivan Illich I., *Tüketim Köleliği*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1978.

İnceoğlu, Sibel, “Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı Çerçevesinde Af, Şartla Salıverme, Dava ve Cezaların Ertelenmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 18, 2001.

Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulamaları, (Der.: Gökçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

Türkiye Barolar Birliği, “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek İhtiyari Protokol (CEDAW)”, https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/kadinlarakarsiherturluayrimciligin.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2023.

Kapani, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

Karaman, Metin, “Yozlaşan Avrupa Ailesi”, https://www.insamer.com/tr/yozlasan-avrupa-ailesi-_815.html, Erişim Tarihi: 21.08.2023.

Kazemî, Farhad, Didem Özalpat, “Toplumsal Cinsiyet İslam ve Politika”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53, S. 1, 2004.

Kişin Köseoğlu, Zuhâl, “Gözlerinizi Dünyaya Kapatamazsınız”, *Etik Hukuk ve İnsan Hakları*, (Ed.: Çotuksöken B., Uygur G), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2021.

Küçük, Nmet, “John Stuart Mill’de Kadın Sorunu”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2016, s. 91 – 110.

Külekci Cansu, Tülin Canbay, Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, *Elektronik Journal of Vocational Collages*, C.2, S.1, 2012, s. 32–48.

Kovler, Anatoly, *Human Rights in a Contemporary Society and European Values: Critique of Eurocentrism*, Center for EU – Russia Studies, University of Tartue, Estonia, 2011.

Lundberk, Shelly, Robert A. Pollak, “The Envolving Role of Marriage: 1950 - 2010”, *The Future of Children*, V. 25, I. 2, s. 29 – 50.

MacEacheron, Melanie, “Nort American Women’s Marital Surname Change: Practices, Law, And Patrilineal Descent Reckoning”. *Evolutionary Psychological Science*. V. 2, I. 2, 2016.

Martı, Huriye, *Hakları Ve Saygınlığıyla İslam’da Kadın*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2022.

Merriman, John, *Rönesans’tan Bugüne Avrupa Tarihi*, (Çev.: Şükrü Alpagut), SAY Yayınları, İstanbul, 2020.

Moroğlu, Nazan, “Kadının Kimlik Sorunu ‘Kadının Soyadı’”, *TBB Dergisi*, S. 99, 2012.

Oğuz, Arzu, “Türk Medeni Hukuku’nun Gelişim Çizgisi Ve Karşılaştırmalı Hukukun Rolü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 55, S. 1, 2016.

Oulhaj, Lahcen, “Hümanizm ve Kültürel Rölativizm”, (Çev.: Ertuğrul Cenk Gürcan), (Ed.: Ali Sedjari), Evrensellik ve Tekillik Arasında İnsan Hakları, İmaj Yayınevi, Ankara, 2010.

Öcal Apaydın, Bahar, “Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş Mudur?”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.6, S.2, 2015, s. 425 – 458.

Öden, Merih, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.

Ögel, Bahattin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2020.

Öztan, Bilge, *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2011.

Öztan, Bilge, *Aile Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2015.

Pehlivan, Oğuzhan, *Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.

Ramji-Nogales Jaya, “Undocumented Migrants And The Failures Of Universal Individualism”, *Valderbilt Journal of Transnational Law*, V. 47, I. 3, 2014.

Rochefort, Florence, *Feminizmler Tarihi*, (Çev.: Özlem Altun), Sel Yayınları, İstanbul, 2019.

Saibansho, Saiko, “Same Surname Case”, *Harvard Law Review*, V. 135, I. 5, 2022.

Sakallı, Uğurlu Nuray, Heyyem Hürriyetoğlu, Fulya Şat, “Evlilikte ve Boşanmada Kadınların Soyadı Değişimi Üzerine Sosyal Psikolojik Bir Derleme”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, C. 9, S.22, 2021.

Schmitt, Carl, *Siyasi İlahiyat*, Dost Yayınları, Ankara, 2010.

Seedat, Fatima, “Islam Feminism, and Islamic Feminism: Between Inadequacy and Inevitability”, *Journal of Feminist Studies in Religion*, C. 29, S. 2, 2013.

Serozan, Rona, Başak Başak, Berk Kapancı, “Aile Hukukunun Özellikleri, İlkeleri Ve Gelişimi”, *İKÜHFD*, C. 15, S. 2, 2016.

Serozan, Rona, *Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2013.

Servet Özdemir, Sinem, *Kadın Hakları Bağlamında Türkiye’de Pozitif Ayrımcılık İlkesi*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2019.

Schmitt, Carl, “Liberal Hukuk Devletinin İlkeleri ve Hukuk Devletinde Kanun Kavramı”, (Çev.: Bilal Canatan), *Hukuk Devleti*, (Ed.: Ali Rıza Çoban-Bilal Canatan-Adnan Küçük), Adres Yayınları, 2008.

Shue, Henry, “Temel Hakların Evrenselliği”, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, (Ed.: Ioanna Kuçuradi), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

Şivacıoğlu, Musa, Avrupa Topluluğunda Kadın-Erkek Eşitliği ve Bunun Türk Mevzuatı İle Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi, Aile ve Toplum, C.1, S.1, 1991, s. 1 -5.

Song, Lijun, “Social Capital and Psychological Distress”, *Journal of Health and Social Behavior*, V. 52, I. 4, 2011.

Steward, Julian. H., “Comments On The Statements On Human Rights”, *American Anthropologist*, V. 5, I. 2, 1948.

Şen Doğramacı, Hayriye, “Hak Kavramı ve Hakkın Türleri”, *Medeni Hukuk – I Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*, (Ed.: Metin İközler ve Özlem Tüzüner), Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.

Şenel, Alaaddin, *Eski Yunan’da Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970.

Şentürk, Recep, *İsmet Ademiyettedir Haklarımız Varoluşumuzdandır*, İbn-i Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021.

Şimşek, Mürşide, İdeolojik Aygıt Olarak Türkiye’de Anayasalar (1982 Anayasası Öncesi Dönem), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Tammelo, Lnydall Lorna, “Adaletin Özü Olarak Eşitlik”, (Çev.: M. Önderman), (Ed.: Hayrettin Ökçesiz), *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, Alkım Yayınları, İstanbul, 1997.

Mill, Taylor Harriet, “The Enfranchisement of Women”, *Westminister and Foreign Quarterly Review*, July, 1851, s. 92 – 121.

Temizer, Nihat Cihan, “19. Yüzyılda Batı’da Ve Osmanlı’da Kadının Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 1, 2022.

TÜİK Kurumsal, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-İstatistikleri-2022-49437&dil=1#:~:text=Boşanan%20çiftlerin%20sayısı%202021%20yılında,binde%202%2C13%20olarak%20gerçekleşti,> Erişim Tarihi: 22.08.2023.

Uçkun, Erkan, *Orta Çağ Avrupası ’nda Kadın Olmak*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2017.

Unger, Roberto Mangabeira, “İzonomi ve Adalet”, (Çev.: M. Önderman), (Ed.: Hayrettin Ökçesiz), *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi Yayınlar – I, İstanbul, 1997.

United Nations, “Women who shape the United Declaration of Human Rights”, <https://www.un.org/en/observances/human-rights-day/women-who-shaped-the-universal-declaration>. Erişim Tarihi: 27.07.2023.

Ünal Özkorkut, Nevin, Kadının Vazgeçilebilir Kişilik Hakkı: Soyadı – Kadının Soyadı Üzerindeki Hakkının Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi, *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri Kitabı*, (Ed. Fethi Gedikli), XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 23 – 30.

Ünsal, Artuk, “Hukuk Ve Toplumsal Yaşam (Hukuksal İlişkilerin Kaynakları Üzerine Bir Deneme)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, C. 29, S. 2, 1974.

Vasseur-Bovar, Caroline, Helen Tomlinson, “When Taking A Married Name No Longer Goes Without Saying: The Bird Of Reflexivity”, *Women, Gender, History*, V.45, Women’s Names, 2017.

Villa Dana, “Hegel, Tocqueville and ‘Individualism’”, *The Review of Politic*, V. 67, I. 4, 2005.

Vincent, Andrew, *Modern Politik İdeolojiler*, (Çev.: Arzu Tüfekçi), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006.

Xiaoying, Oi, “Neo-Traditional Child Surnaming in Contemporary China”, *Sociology*. V. 2, I. 5, 2018.

Yayla, Mustafa, *İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik*, Çizgi Yayınları, Konya, 2011.

Yıldırım, Kadri, *Kabul ile Red Arasında İslamî Feminizm*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2019.

Yılmaz Coşkun, Sibel, *Anayasal Hakların Çatışması*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.

Mahkeme Kararları

AİHM, Ünal Tekeli & Türkiye, B.No: 29865/96.

AYM, E. 2022/155, K. 2023/38, KT. 22.02.2023.

AYM, E. 1997/61, K. 1998/59, KT. 29.09.1998.

AYM, B. No: 2013/2187, K.T. 19.12.2013.

AYM, E. 1990/30, K. 1990/31, KT. 29.11.1990.

AYM, E.1997/6, K. 1998/59, KT. 29.09.1998.

Yargıtay HGK, E. 2014/2-889, K. 2015/2011, KT. 30.09.2015.